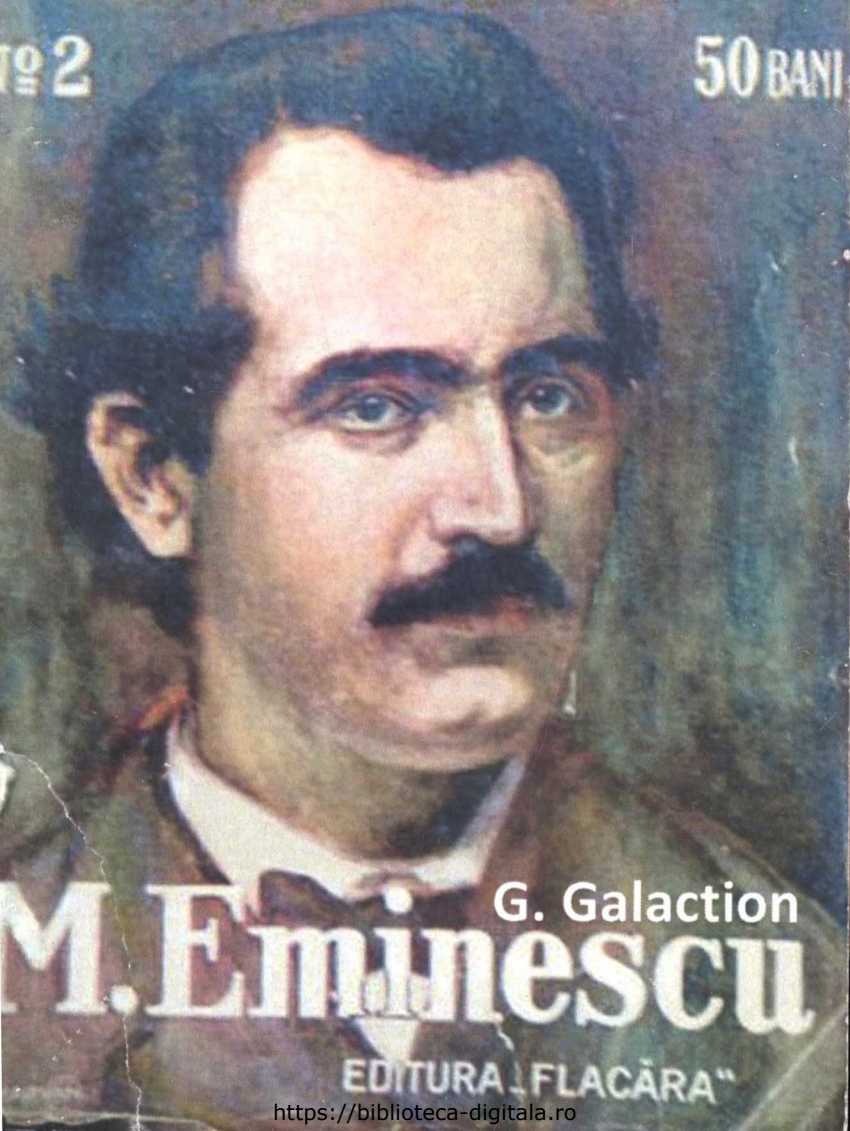

ROMÂNII CELEBRI

no 2

50 BANI

M. Eminescu

G. Galaction

EDITURA „FLACĂRA”

Florile Răului

de
CHARLES BAUDELAIRE

în versiunea
lui C. D. Zeletin

Ediție ilustrată
cu desene
de Charles Baudelaire

Capodopera lui Charles Baudelaire, *Florile Răului*, în versiunea poetului C. D. Zeletin, se parcurge, de la un capăt la altul, cu o mare încântare estetică. Ea constituie – după părerea mea – o remarcabilă biruință a expresivității românești, atunci când e chemată să încorporeze culturii noastre poetice o seamă de realizări de prim rang ale poeziei universale.

Ștefan Aug. Doinaș

19 aprilie 1989

M. EMINESCU

M. EMINESCU

Acest volum apare din inițiativa
„Academiei Bârlădene”,
cu sprijinul financiar al
Primăriei
și al
Consiliului Local Bârlad.

M. EMINESCU

DE

G. GALACTION

Ediție anastatică

**Editura Sfera
Bârlad - 2019**

Redactor: Serghei Coloșenco
Tehnoredactor: Bogdan Artene

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GALACTION, GALA

M. Eminescu / de Gala Galaction. - Ed.
anastatică. - Bârlad : Sfera, 2019
ISBN 978-606-573-808-9

821.135.1.09

Pios cuvânt înainte

Anul acesta, în iunie, se împlinesc 130 de ani de când Mihai Eminescu s-a desprins de existența sa pământească și s-a refugiat în izvoare, în stele, în Luceafăr, în pământ, în memoria neamului românesc.

În semn de neuitare, Societatea literar-culturală „Academia Bârlădeană” aduce la lumină, în ediție anastatică, volumul „M. Eminescu” de Gala Galaction din colecția „Românii celebri” nr. 2, București, Editura Institutului „Flacăra”, strada Câmpineanu 40, 1914, la 25 de ani de la moartea Poetului.

Gala Galaction mărturisește în „Cuvânt introductiv” că direcțiunea revistei „Flacăra” „i-a propus ca să scrie despre Eminescu „o broșură ușoară”, menită celor mulți cari încep să citească sau cari citesc cu drag, când îi lasă munca grea și nevoile. Am primit cu inimă șovăielnică propunerea aceasta și nu știu dacă

nu făceam mai bine să n-o primesc. Asupra lui Eminescu s-a scris la noi foarte mult, nu însă totdeauna prea temeinic. Opera cea mare și definitivă care să ni-l așeze pe Eminescu, din punct de vedere biografic și sufletesc, în atitudinea splendidă, revelatorie, irefragabilă a unei statui de Rodin ne lipsește până acum, și ne va lipsi poate multă vreme”.

După 105 ani, volumul „M. Eminescu”, de Gala Galaction, ocrotit de biblioteca Fundației „Dr. Constantin Teodorescu”, aflată la Galeriile de artă „N. N. Tonitza” din Bârlad, renaște spre a lumina începuturile cercetărilor asupra vieții și operei marelui nostru Poet.

În finalul „Cuvântului introductiv”, Gala Galaction precizează: „În ce privește poezia lui Eminescu, și cerurile ei, ea rămâne deasupra năzuinții mele de acum. Mă ocup de viața tristă și fără de noroc pe care Eminescu a dus-o printre noi”.

Autorul identifică în scurta viață a lui Eminescu câteva epoci care, cu siguranță, i-au marcat geniala creație: copil (1850-1858), școlar (1858-1863), hoinar (1863-1869), student (1869-1874), funcționar (1874-1876), ziarist (1876-1883), bolnav (1883-1889) și le

analizează în funcție de informațiile disponibile în 1914.

Prin publicarea acestei ediții anastatice, Societatea literar-culturală „Academia Bârlădeană” atinge o multitudine de obiective din sfera sa de activitate:

- comemorează cei 130 de ani de la stingerea Luceafărului literaturii române;

- pune la dispoziția cititorilor o carte-document prin Personalitatea evocată și Autor: Mihai Eminescu și Gala Galaction;

- oferă micilor cititori o carte despre Mihai Eminescu care să-i apropie de Poet și să-i îndrepte spre lectura Operei sale;

- aduce cititorilor o infuzie de curată limbă românească;

- evidențiază profunda dragoste de țară, de neam și de limbă care l-a însuflețit pe poet toată viața. „În privința aceasta, Eminescu trebuie pus alături cu cei mai mari, cu cei mai sfinți patrioți ai noștri!” spune Gala Galaction în finalul cărții.

Inițiativa Societății literar-culturale „Academia Bârlădeană” este un act de onoare, un act cultural și patriotic.

Mândița Coloșenco

ROMÂNII CELEBRI

No. 2

M. EMINESCU

DE

G. GALACTION

BUCUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI „FLACĂRA“

40, STRADA CÂMPINEANU, 40

1914

<https://biblioteca-digitala.ro>

Cuvânt introductiv

La 16 Iunie 1914 se împlinesc 25 de ani dela moartea lui Eminescu. Apropierea acestei zile trebuia să ne învioreze și să ne inspire gândul unor largi sărbători culturale. Mai mulți compatrioți de inimă, mai mulți adoratori ai marelui poet s'au hotărât să lucreze, fiecare în felul lui, și să ne pregătească de ziua apropiată. Printre cei râvnitori ca să contribuie la sărbătorirea acestui sfert de veac de când Eminescu doarme la umbra teiului s'a înscris și direcțiunea revistei „Flacăra”. Și i s'a părut că nîmerește bine propunându-mi mie ca să scriu asupra lui Eminescu o broșură ușoară, menită celor mulți cari încep să citească sau cari citesc cu drag, când îi lasă munca grea și nevoile. Am primit cu inimă șovăelnică propunerea aceasta și nu știu dacă nu făceam mai bine să n'o primesc.

Asupra lui Eminescu s'a scris la noi foarte mult, nu însă totdeauna prea temeinic. Opera cea mare și definitivă care să ni-l așeze pe Eminescu, din punct de vedere biografic și sufletesc, în atitudinea splendidă, revelatorie, irefragabilă a unei stătui de Rodin ne lipsește până acum, și ne va lipsi poate multă vreme. Cei ce au scris despre Eminescu sunt în majoritate critici, slăvitori (adică autori de ode în versuri și în proză) entusiaști și înduioșați. Sunt mai puțini cei ce au căutat și izbutit să ne dea asupra poetului informații exacte, date precise din zilele vieții lui. Artistul biograf, plin de răbdare, poate născut, poate nenăscut în acest moment care ne va reda pe Eminescu va trebui să-și aleagă materialul viitoarei lui construcții din toate monografiile, articolele și însemnările biografice publicate până azi. Pentru scopul meu ajunge mult mai puțin. Eu unul m'am folosit de câte-va cărți mai noi în cari am găsit cam tot ce-mi trebuia. Intre cele—le citez după vechime—cunoscutul *Omagiu lui Mihail Eminescu*, operă de colaborare, din care însă ies deasupra numele și entuziasmul d-lui Corneliu Botez, *Mihail Eminescu, viața și opera*, de d-l N. Zaharia, o carte foarte sânguincioasă și bogată în informații,

Amintiri despre Eminescu de d-l Teodor V. Stefanelli, membru al Academiei Române și român din Bucovina.

D-l T. V. Stefanelli este un fost coleg de liceu și de universitate al lui Eminescu. Amintirile d-sale, coordonate în cartea menționată prezintă un interes deosebit și proiectează asupra vieții de școlar și de student a lui Eminescu o lumină intimă și nouă. Mi se pare că d-l Stefanelli, prin amintirile d-sale așternute precis și sincer, ne recheamă pe cel mai adevărat Eminescu, dintre toți ceilalți Eminescu, fiii altor amintiri, fiii părerilor de rău și ai reveriei. Eminescu d-lui Stefanelli te urmărește cu puterea unui raționament evident și biruitor. Cel ce-și aduce aminte despre Eminescu e un prieten intim, un coleg de școală și pe lângă aceasta, o personalitate sobră. Se întâmplă uneori ca imaginea unui om extraordinar să cadă pe o oglindă capricioasă, adică în sufletul unui prieten prea poet, și atunci imaginea aceasta, în răsfrângere, se alterează. Din fericire, d-l Stefanelli are temperamentul omului de știință, nu pe al poetului.

În rechemarea grabnică a vieții lui Eminescu pe care veți găsi-o mai departe mă folosesc cu multă încredere de amintirile d-lui Stefa-

nelli. Lumina, perspectiva, depărtările, enigma sufletului lui Eminescu... le ating deabia, deabia—cum ai face cu adâncă frumusețe a unei după amiazi de vară—întinsă la poalele unor munți, cu vârfurile negre de furtună—atunci când ar fi să o redai în creion sau în culori uscate.

O observație pe care au făcut-o biografii lui Eminescu este că în viața genialului poet sunt unele părți foarte întunecoase. În special este o epocă de vreo 6 ani în viața lui, dela 1863—1869, când nu se poate ști mai de loc pe unde a umblat Eminescu și cum și-a câștigat pâinea zilnică. Afară de aceasta, sunt și alte puncte nesigure și laturi tainice în anii vieții lui. Mai înainte de orice, nu știm categoric nici ziua când s'a născut, nici locul unde s'a născut. Poetul a scris cu mâna lui într'un registru al cercului *Junimea* că s'a născut la 20 Decembrie 1849, în satul Ipotești. Tatăl poetului, căminarul Gheorghe Iminovici, a scris într'o psaltire unde însemna regulat ziua de naștere a copiilor lui, aceeași dată, 20 Decembrie 1849. D-l Corneliu Botez, un mare admirator și un devotat cercetător al vieții lui Eminescu, a găsit însă la oficiul stărei civile din Botoșani câteva file dintr'o condică veche, dela 1850, de născuți și

de botezați, provenind din cancelaria bisericii Adormirea Maicii Domnului din Botoșani și pe una din aceste file: actul de naștere și de botez al poetului: născut la 15 Ghenarie 1850, botezat la 21 Ghenarie. Descoperirea d-lui Corneliu Botez e foarte importantă și împotriva acestui act oficial e greu să cârtești, chiar dacă ai avea unele bănueli. O mătușă a lui Eminescu, maica Fevronia din M-rea Agafton, soră cu mama poetului, și-a adus aminte că Mihai s'a născut într'adevăr în Botoșani că de față la botezul copilului a fost și cuvioșia sa și că sfânta taină a fost săvârșită de către preotul Dimitrie Stamate, dela biserica Uspenia (adică Adormirea Maicii Domnului). Dar aici amintirea maicei Fevronia se pare că a dat greș: S'a ridicat altă voce care a corectat: Nu preotul Dimitrie Stamate a oficiat botezul pruncului Mihai, ci tatăl său, iconomul Ion Stamate, căci Dimitrie era atunci numai diacon și a servit ca diacon.

Vom putea vreodată să alungăm definitiv bănuiala că Eminescu s'a născut la Ipotești, cum credea el? Am citit în notițele d-lui Corneliu Botez că prin anul 1849 sau 1850 Gheorghe Iminovici a cumpărat jumătate din moșia răzeșească Ipoteștii, în întindere de 288 de fălci

moldovenești. Dacă s'ar putea dovedi că această cumpărare s'a făcut după 21 Ghenarie 1850, atunci va trebui să înlăturăm cu totul ideea că Eminescu s'a născut la Ipotești.

Un biograf al lui Eminescu socotește că poetul a fost adus în Cernăuți când era în vârstă de 6 ani și că a învățat cele patru clase primare aici, în capitala Bucovinei. Cum se face atunci că Eminescu apare, întâia oară în matricolele școlii primare zisă National-Hauptschule deabia în anul 1858 și anume în clasa III primară? Cei ce au cercetat aceste matricole, au copiat și publicat situațiunile semestriale ale școliarului Mihail Eminovici, n'au găsit altă situație mai veche de cât aceia a semestrului întâi, din anul școlar 1858-59, clasa III-a. Când d. T. V. Stefanelli, după terminarea cursului primar, vine la Cernăuți și intră în clasa I liceală, în toamna anului 1861, Eminescu era în clasa II liceală. Se cunosc, se fac prieteni și Eminescu îi spune că el a mai învățat în Cernăuți și două clase primare. Așa dar, Eminescu vine în Cernăuți în vara sau toamna anului 1858 și era atunci în vârstă, observă d-l Stefanelli, de 8 ani și vreo 9 luni. Că Eminescu a putut să intre deadreptul în clasa III primară nu este de mirare, nu pentru

că era un copil excepțional, ci pentrucă limba germană pe care o vorbea dascălul și în care micul Mihai trebuia să-și spună lecțiile îi era cunoscută. Gheorghe Iminovici, tatăl, zice d-l Corneliu Botez, avea o mare admirație pentru nemți și crescuse pe toți copiii, de mici, cu profesor de germană, în casă. Astfel Eminescu se întâlnea cu limba germană nu acum în Cernăuți, de întâia oară. O cunoștea de acasă și putea să intre și să se mențină foarte bine în clasa III-a primară, atât de bine în cât la finele anului școlar 1858/59 a fost clasificat al 15-lea între 72.

În anul școlar 1860—61, Eminescu face clasa I de liceu, în anul 1861—62 pe a doua, dar prost, fiindcă rămâne repetent, din pricina matematicilor și a limbei latine; în anul 1862—63 Eminescu repetă clasa II-a. Dar dela 16 Aprilie 1863 înainte, Eminescu năpustește liceul din Cernăuți și matricolele școlare de aci încolo nu'l mai pomenesc. A mai făcut Eminescu școală regulată undeva? A dat vreun examen, fie și în particular, de clasa III a IV etc.? D-l Slavici ne asigură că Eminescu a făcut clasa III gimnazială la Sibiu, pe când d-l căpitan Matei Eminescu, fratele poetului, zice că Eminescu a făcut această clasă la Botoșani, unde

poetul, de altfel elev mediocru, era cel dintâiu la limba latină. Se pare că Eminescu a încercat și prin Blaj să mai dea un examen dar e foarte probabil că, dacă a încercat să-l dea, a fost respins. La Universitățile din Viena și din Berlin, Eminescu s'a înscris și a urmat ca auditor extraordinar, adică, explică d-l Stefanelli, fără bacalaureat și fără obligațiunea, de nu chiar și fără dreptul, de a se prezenta la examene.

Eminescu a fost o pildă rară de om închis, tainic ca mormîntul asupra împrejurărilor peripețiilor și necazurilor din viața lui! Nu cunoștea, sau dacă le cunoștea le reprima cu energie, acele momente înduioșate când spovedania se înalță caldă, dela inimă, și cere cu sete inima amicului sau urechea iubitei. Eminescu scria rar și greu scrisori, la ai săi și la prieteni. Suntem departe de acele tomuri pline de corespondență, pe cari le adună, în urma unor oameni mari, posteritatea curioasă. Eminescu își ascundea viața întocmai ca un ucenic al lui Epicur — „ascunde viața ta” — nu'i dădea nici o luare aminte și o uita bucuros. Sincer ca în orice, Eminescu scria așa cum se știa pe sine :

*Și când propria ta viață singur n'o știi pe de
[rost
O să-și bată alții capul s'o pătrunză cum a fost?*

Ei, iată aici Eminescu se înșela. Cel ce a umplut de dor, de sfântă emoțiune, de negrăită frumusețe: inimile celor mai buni dintre contemporanii lui și inimile copiilor și copiilor acestora, a căzut pradă glorioasă nu curiozității meschine pe care o disprețuește Eminescu:

*Vor aplauda de sigur biografia subțire
Care s'o încerca s'arăte că n'ai fost vreun
[lucru mare.*

ci științei netulburate care cercetează, analizează și discută totul, chiar și pe Dumnezeu. Marele Maupassant a zis odată supărat că oarecine îi dăduse sau voia să-i dea portretul în vileag: Operile noastre aparțin publicului, viața și chipul nostru ne aparțin numai nouă. Maupassant n'avea dreptate. Nu ți-e ertat așa ușor să răscolești cu scrierile tale sufletele a mii și milioane de oameni. Când ți-ai permis să torni în inimi vinul vrăjit al închipuirii tale și să le dai spasmul frumosului, când ai cutezat să gonești, cu sbuciumul și cu fantomele nopților tale singuratice, somnul atâtor și atâtor

semeni ai tăi, toate protestările tale sunt zadarnice! Știința e în toate drepturile ei să te adune—din scrisori, din mărturii, din carnetul în care ți-ai notat cheltuelile!—și să te răstignească pe masa ei de studii.

*Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Intr'un mod fatal legate de o mână de pământ
Toate micile mizerii a unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage de cât tot ce ai
[gândit.*

Adevărat, însă nu prin legea răutăței curioase, ci prin legea simpatiei largi și înduioșate. Vom cunoaște pe Eminescu din ce în ce mai bine. Viața lui ne aparține, ca și opera lui. Vom ajunge să cunoaștem și acele împrejurări și lucruri mici, de care Eminescu singur nu-și mai amintea.

În ce privește poezia lui Eminescu, și cerurile ei, ea rămâne deasupra năzuinții mele de acum. Mă ocup de viața tristă și fără de noroc pe care Eminescu a dus-o printre noi.

Diferite epoci în viața lui

În viața lui Eminescu putem să deosebim mai multe epoci. Cu toate că n'a ajuns să aibă nici 40 de ani întregi, soarta lui a fost destul de încurcată și drumurile lui au fost destul de multe. Cu prea puțină inexactitate, putem să împărțim astfel anii vieții lui:

Eminescu mic copil	1850—1858
, școlar	1858—1863
, hoinar	1863—1869
, student	1869—1874
, funcționar	1874—1876
, ziarist	1876—1883
, bolnav	1883—1889

Eminescu mic copil

(1850 — 1859)

Fie că s'a născut la Ipotești, fie că s'a născut la Botoșani, Eminescu și-a petrecut copilăria, la țară, la Ipotești, unde părinții lui aveau o moșioară. Mihai nu era nici primul, nici al doilea, nici al treilea copil, la părinți, ci al șaselea. Vine, deci, pe lumea aceasta, într'o casă destul de îmbulzită și de gălăgioasă. Gheorghe Iminovici se căsătorise cu Raluca, fiica a patra a lui Vasile Iurașcu, stolnic, și a Paraschivei Iurașcu, în anul 1840. Cei 5 frați mai mari ai lui Mihai stăteau unul după altul pe o scară nu mai lungă ca de 9 ani. După Mihai părinții lui au mai avut încă 4 copii, dintre cari 3 fete. Este foarte știut că unde sunt mulți copii dragostea părintească și grija de ei nu se pot aduna prea mult numai pe capul unuia. Mai ales acest unul nu putea să fie Mihai, care era o

fire de tot rară și care cășuna tatălui său foarte multe necazuri. Soții Iminovici n'aveau prea multă stare și cu vremea au avut din ce în ce mai puțină. În anul 1878, Gheorghe Iminovici vinde moșioara Ipoteștilor. Creșterea copiilor în primul rând a secăt de bani pe bătrân. Pe toți a voit să-i învețe carte, pe toți i-a trimis peste graniță, cu cine știe câte sacrificii.

Până să-i vină și lui rândul, Mihai cutreera poenile și codrul, privind, ascultând și adunând în sufletu-i lumina soarelui și umbra codrilor cum nu mai adunase nimeni, până la el, în valea Ipoteștilor. Era un copil straniu. Nu se potrivea cu nici unul dintre frații lui și umbla razna de ei. Nu se juca nici cu ceilalți copii de vârsta lui, micii țărani din sat. În timpul cald al anului, Mihai pierdea cu totul de acasă. Zile întregi nu'i mai dădeai de urmă. Satul Ipoteștii vine îngropat între păduri și pe sub tăria verde te pierzi în toate părțile. Eminescu se infunda în pădure și uita de casă și de masă. Puterea și farmecul cu cari se repercutau în inimă-i frumusețile firei ne-au rămas nemuritoare în poeziile lui.

*Acolo, lângă izvoare, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur'ude în văzduhul tămâiet;
Pare că și trunchii veșnici poartă suflete sub
[coajă
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor
[vrajă.*

Dar sunt aceste impresiuni oare atât de îndepărtate, culese chiar din codrii Ipoteștilor? N'a avut Eminescu prilej și timp să privească și să asculte codrul și mai târziu, prin Bucovina, prin Transilvania? Fără îndoială că da, însă există un fapt curios care dovedește că Eminescu, mic copil, observa și pătrundea în înfățișarea lumii—atât cât o vedea la Ipotești—cu un simț genial. Un cunoscător încercat când privește în apele unei oglinzi, în scânteile unui diamant, sau în câmpul unui covor și ne spune fără greș originea, vechimea, prețul—este neapărat vrednic de admirație. Copilul Eminescu făcea mai mult.

Iată ce scrie un biograf al lui Eminescu:

„Nu era vorbăreț de felul său, dar când vorbea cu oamenii, spunea de va fi ploaie sau vânt, le dădea sfaturi să pună sau nu pe arie, și oamenii îl ascultau, căci începuseră a crede în sfaturile lui... într'o vară, tatăl lui Eminescu

a voit să scoată la treerat; Eminescu privind cerul, l-a oprit, zicând să nu facă asta că are să vie un puhoiu așa de mare încât are să ia năsada (snopii) de pe arie. In adevăr, a doua zi a căzut o ploae așa de mare, că înotau caii până la brâu și atunci au început oamenii să creadă că el este năzdrăvan". (C. Botez, *Omagiu*).

Noi trebuie să credem că acesta era semnul unei intuiții geniale. Ochiul lui Eminescu privea în lumea aceasta cu o claritate și forță de deducție, neobișnuite. Subt ochii lui de copil, coșorația și nuanțele cerului, apele schimbătoare ale amurgului, tresărirea pădurei și încovoerea ierbei zămisleau înțeleșuri și prevestiri cari treceau cu mii de metri mai presus de ochii și de capetele celorlalți oameni. Firea lucrurilor avea pentru acest rar născut destăiniri și suspine neînțeleșe nouă celorlalți. Scump plătită raritate! Omul de geniu este, pe pământ, un exilat, ba poate mai mult, un ciumat și un nebun. Nepotrivirea lui cu cealaltă lume Eminescu a trebuit s'o ispășească foarte greu, începând din frageda-i copilărie. Cine era să-i spună lui Gheorghe Iminovici, (și chiar dacă i-ar fi spus-o cineva ce crezare i-ar fi dat) că Mihai al lui va fi într'o zi glo-

ria simțirei și a poeziei românești? Acest copil deșuchiat care umbla toată ziua pe coclauri? Acest diavol care venea acasă cu hainele sfâșiate și cu mintea corbii știu unde?... Era de necrezut! Mihai era, zicea tată-său, cel mai rău copil al lui Gheorghe Iminovici și fiindcă bătrânul avea o mână de pedagog de moda veche pedepsele cari curgeau pe spetele lui Mihai nu erau nici puține nici în șagă.

Eminescu însă asculta, mai departe, ramăntul dulce al pasărilor ascunse în frunziș, privea cerul cum se frânge printre vârfuri de arini sau soarele cum se distramă în apele pârâului. Dragostea cu care acest copil își risipea sufletul peste flori și peste codri, luarea aminte superioară cu care măsură și nota fenomenele timpurului lui, palorile cerului, viața pădurii, obiceiurile animalelor ne ajută să înțelegem cum putea el să proorocească ploile și vântul și îl așează, cel puțin ca intuiție, în familia marilor observatori naturaliști.

Dintre toți ai lui de acasă, se pare că Eminescu numai pentru mamă-sa a avut mai multă dragoste. Tatăl său era aspru, moldovan aprig, totdeauna zorit și cu gândul la treburi. Frații lui Eminescu, mai mari decât el, nu se înțelegeau cu el de loc. Afară de aceasta, frații

lui Eminescu erau niște suflete crâncene. Tatăl lor, când avea de pildă, la Cernăuți pe trei din feciorii lui, pe Șerban, pe Ilie și pe Mihai nu-i ținea pe toți la aceeași gazdă. Mihai ședea la o gazdă și ceilalți doi la altă gazdă, fiindcă acești din urmă erau foarte violenți și bătăuși. Eminescu n'a cunoscut dragostea de frate și prea mult nici pe cea de mamă. Acest suflet singular n'a întins ramuri de afecțiune nici spre dreapta nici spre stânga, ci a crescut drept în sus, spre cerurile cugetărei și ale artei, ca un sihastru palmier din marginea pustiei.

Mihai trebuie să fi învățat să citească foarte de timpuriu. Primul lui dascăl a fost desigur mama lui. Cu adâncă lui simțire, cu setea-i extraordinară de a ști totul și mai cu seamă într'o casă unde câți-va frați mai mari învățau carte românească și nemțească, Eminescu a învățat pe nesimțite. Trebuie să credem că Mihai, la fel cu ceilalți frați a învățat și românește și nemțește. Gheorghe Iminovici avea în casă „o colecție mare de scrieri românești și cunoștea adânc istoria țării”. Eminescu a întins mâna de timpuriu în vrafal acestor cărți și a făcut din dragostea către ele o patimă nobilă și nestinsă. Această dragoste putem s'o urmărim și s'o dovedim până în anii cei mai fra-

gezi ai lui Eminescu. Dar mai întâi trebuie să admitem că Eminescu a început să învețe nu în școala obștească ci acasă. Profesorul de germană, pe care tatăl său îl ținea în casă pentru copii, a trebuit să-l învețe și pe Eminescu. Mai mult decât atât, învățătura lui Eminescu a trebuit să fie sistematică și cu anume scop. Eminescu a învățat în casă atâta carte câtă învăța un copil în clasa I și II primară și anume după programul din Cernăuți. Numai așa s'ar explica faptul că Eminescu a putut să fie primit dintr'odată la Cernăuți în cl. III primară. Să presupunem că Eminescu a fost dus la Cernăuți la vârsta de 6 ani, cum zic unii, și că acolo a învățat, în particular, clasa I și II: ar fi o șubredă presupunere. Căci dacă a fost dus la Cernăuți la 6 ani, de ce era să rămână să învețe în particular? Intra în școala publică, chiar din clasa I; elevul era în câștig, iar părinții nu mai aveau nici grija nici plata pregătirii în particular. E mult mai probabil însă că Eminescu, venind în Cernăuți în anul 1858 știa atâta carte cât trebuia, ca să poată intra în clasa III, precum a și intrat, și poate că în urma unui oarecare examen.

Dragostea lui Eminescu, pentru orice fel de cărți, dar îndeosebi pentru cărțile vechi românești, tipărite cu litere cirilice, a început

la el de acasă. Mai târziu în clasa I și II liceală, Eminescu uimea pe conșcolarii lui și atrăgea atențiunea profesorilor prin cunoștințele lui în istorie și în deosebi în istoria națională. D-l T. V. Stefanelli, colegul lui de școală l'a întrebat odată de nu cum-va are acasă „cărți pentru istoria Românilor, și el îmi răspunse că nu are cărți de școală, dar are alte cărți vechi în care află ce-i trebuie”. Din aceste vechi ceasloave a învățat Eminescu să iubească trecutul poporului român. Paginile strălucite în cari, mai târziu, el va rechema zile mari, figuri mărețe din istoria noastră— „De așa vremi se 'nvredniciră cronicarii și rapsozii!...”—încep să fie, în inima copilului, ca lanurile din anul viitor în sămânța aruncată, acum toamna în pământ. Tatăl lui Eminescu era un înfocat patriot. Ce fecundează mai mult inima unui copil ca vorbele, discuțiunile, opiniunile tatei? Ce se șterge mai greu din sufletul nostru ca simpatiile și antipatiile în cari ne-au crescut părinții? E probabil că acel care a pus în mâna lui Eminescu prima cronică este Gheorghe Iminovici, el adunătorul de scrieri românești și cunoscătorul istoriei naționale. Este sigur că via simțire patriotică a poetului este moștenită dela tatăl său.

Eminescu școlar

(1858 – 1963)

Cu toate mijloacele lui modeste Gh. Iminovici a ținut să facă din copiii lui oameni cu multă carte. Șerban, primul lui copil, a studiat medicina la Viena și la Erlangen. Nicolae a studiat dreptul în Ungaria și a fost câțva timp avocat în Timișoara. Iorgu a învățat științele militare în Prusia. Ilie a învățat medicina în București, în școala doctorului Davila. Matei a fost elev al institutului politehnic din Praga. Mihai, al șaselea copil, nu putea să rămână mai prejos; a fost trimis și el la învățătură. Se pare că toți copiii lui Gh. Iminovici au făcut școala primară în Cernăuți, ba chiar și liceul. Ștefan Wolf, directorul liceului de acolo, când a văzut pe micul Mihai se zice că a exclamat: Și acesta e tot un Eminovici! (*Omagiu*, p. 48) Drumul la Cernăuți

era pentru Gh. Iminovici foarte familiar. El însuși era român bucovinean și anume din satul Călineștii, de lângă Suceava. Apoi, duse-se la Cernăuți, la carte, încă 5 feciori până la Mihai.

Orașul Cernăuți are o pitorească așezare. Acum 56 de ani arăta desigur altfel decât azi, dar văile cari îl înconjoară, albia Prutului, înălțimile păduroase dinspre apus, dumbrava dela Horecea erau tot atât de poetice ca și azi. Nu avea încă frumoasele construcții de azi, adică Palatul Metropolitan și Seminarial, catedrala părinților Iesuiți, casa de economie teatrul și multele case particulare cari sporesc din an în an. Avea însă—cu atât mai mult pe atunci—viața pacinică, laborioasă și ordonată pe care o are și azi. In Cernăuți ești la pragul serioasei lumi germane. Cernăuții și Bucovina erau să-i rămână lui Eminescu deapururi dragi. Când vântul soartei începu să sufle aspru peste zilele poetului, amintirea Bucovinei îl înduioșează adânc:

*Ochiul îmi sclipește, genele-mi sunt grele
Inima mi-e grea;
Astfel totdeauna, când gândesc la tine
Sufletul mi-apasă nouri de suspine
Bucovina mea!*

Eminescu venise în Cernăuți într'un mediu cultural superior celui din Botoșani. Erau 83 de ani dela anexarea Bucovinei. Românii noștri știau nemțește, aveau funcțiuni în stat și, cu voie, fără voie, erau robiți de cultura germană. În Cernăuți era și este un mediu școlar excelent. Se învață aici foarte multă carte. S'a mai întâmplat că, în liceu, Eminescu a dat peste profesori excepționali. „Profesorii erau atunci bărbați aleși, serioși și cu cunoștințe așa de frumoase că ar fi putut face și universităților cinste. În mișcările din anul 1848 erau adică implicați și mulți profesori foarte însemnați de prin Viena și din provinciile germane. După potolirea acestei mișcări, acești profesori au fost spulberați în toate părțile și Bucovina cea mai depărtată provincie a Austriei era considerată ca un loc de exil. Astfel liceul din Cernăuți căpătase profesori foarte valoroși...” (Stefanelli, *Amintiri*, pp. 12—13).

Nu tot așa de fericit a fost Eminescu în ce privește gazdele pe unde a stat. Unde a stat în gazdă Eminescu, în clasa III și IV primară, adică în anii școlari 1858—59 și 1859—60, biografia lui nu pot să precizeze. În anul 1861, frații Ștefanovici vin în pensiuine la un oarecare Nicolae Țirțec, probabil rutean antrepren-

nor de birji și gazdă de școlari, și găsesc pe Eminescu la el. Nicolae Țirțec avea o casă și o grădină mare, cu pomi roditori, pe strada Sfintei Treimi, acolo unde se înalță azi palatul Universității Francisco-Iosefine. Eminescu n'a prea trăit bine aici. Intâi, din pricina micilor lui tovarăși și al doilea din pricina mâncărei. proaste. In casa birjarului Țirțec nu era nici ordine, nici autoritate, nici prea bună demân-care. Micul Eminescu începe să sufere de pe urma însușirilor lui excepționale. Tovarășii lui prind de veste că Mihai are în minte o co-moară de povești și că știe să le spună foarte frumos. Atât le-a trebuit. Uneori micul Mihai povestea de buna lui voință, dar nu putea s'o aibă totdeauna.

Atunci camarazii lui îl constrângeau să le istorisească! Suflet mult deosebit de cele multe, Eminescu, copil, era superstițios. Slăbiciunea aceasta, tovarășii lui de gazdă o exploatau cu neîndurare. Il speriau pe Mihai cu fel de fel de glume macabre și-l făceau să povestească de frică. Mai târziu darul lui de a povesti și-a primit consacrarea meritată. In liceu, Eminescu a fost notat la istorie cu nota maximă.

Traiul rău cu colegii dar nu mai puțin și hrana proastă l'au adus pe Eminescu la des-

nădejde. A fugit din Cernăuți și a venit acasă pe jos. Nu prea departe de bariera Cernăuților este granița noastră. Lui Eminescu i-a fost greu până a trecut granița. Părinții lui n'au luat deloc în glumă fuga aceasta, mai cu seamă severul Gh. Iminovici. Mihai a fost adus pe sus, înapoi la școală.

În anul 1861, când d. T. V. Stefanelli era în clasa I, Eminescu era în clasa II. Deși nu conșcolari, totuși aveau unele ore comune, duminicile și sărbătorile, când se întâlneau la exercițiile religioase, ce le ținea catihetul Veniamin Iliuț, cu toți elevii români, într'o sală mare a liceului (Stefanelli, pag. 23). Aceste exerciții religioase se numeau exhorțe și frecventarea lor era riguros obligatorie. Cum și-l aduce aminte d-l Ștefanelli pe Eminescu din acele vremuri: „Pe atunci purta Eminescu numele *Eminoviciu*. Pare că îl văd și astăzi: mic și îndesat, cu părul negru pieptănat dela frunte spre ceafă, cu fruntea lată, fața lungăreață, umerii obrazilor puțin ridicați, ochii nu mari dar vii, colorul feței întunecat prin care străbătea însă rumeneala sănătoasă a obrazilor. Era totdeauna curat îmbrăcat...” (pag. 24).

În anul școlar 1861—62, adică în clasa II de liceu, Eminescu rămâne repetent și ajunge

coleg cu d-l T. V. Stefanelli. Dar fiindcă erau în clasă 140 de elevi și nu puteau să încapă toți la un loc erau două diviziuni A și B. Eminescu era în cea dintâiu, Stefanelli în a doua. La religie și la limba română, însă, toți elevii români din ambele diviziuni se întruneau la oaltă. Profesorul de limba și de literatură română era Aron Pumnul, dar nu venea regulat la școală, fiindcă era mereu bolnav și când nu putea să vie îi ținea locul profesorul Ion Sbiera. Aron Pumnul a fost profesorul iubit al lui Eminescu și Eminescu elevul favorit.

În gramatică și în literatura română nu se putea compara cu Eminescu nici unul dintre camarazii lui. Pentru Bucovina, Aron Pumnul a fost, din punct de vedere național, ceea ce a fost Gheorghe Lazăr pentru România. Și cum se întâmplă mai totdeauna acest suflet arzător consuma încetul cu încetul pământescul sfeșnic în care ardea și lumina.

În această epocă a copilăriei, Eminescu nu se singularizase prea mult și semăna în multe privințe cu copiii de seama lui. Era zglobiu, alerga, sărea peste bănci, se juca, însă îi întrecea pe toți cu pasiunea lui pentru citit. Imprumuta cărți dela bibliotecă și dela colegi și ci-

tea pe capete. Nemulțumit cu ce găsea în cărțile de școală el citea cărți mai dezvoltate: *Weltgeschichte* de Welter, *Mythologie für Nicht studierende* și altele. Colegii lui se uitau cu respect la acest coleg atât de cărturar. Dar ce folos, îl stinghereau matematicile și limba latină!

Disciplina școlară și îndatoririle exacte sub cari trebuie să se încovoie un elev conștiincios vor fi totdeauna oneroase pentru naturile excepționale. Și pe vremea lui Eminescu și astăzi profesorii din Cernăuți sunt foarte riguroși. Limbile clasice sunt o glorie și o specialitate a liceelor germane. Pe lângă aceasta, și poate cu drept cuvânt, fiecare profesor, acolo și ori unde, cere pentru obiectul lui, dela elevi, exclusivă luare aminte, nevoind să ție seama că mai sunt încă vroo 10 alte obiecte. Așează înaintea acestor dascăli severi, un cap de viitor mare poet, distrat și unilateral! Eminescu a fost totdeauna prost notat, în ce privește atențiunea în clasă. El însuși mărturisește cât era de atent:

*Ascultam pe craiul Ramses și visam—la ochi
[albaștri...
Și pe margini de caete scriam versuri dulci, de
[pildă*

*Către vre-o trandafirie și sălbatică Clătildă.
Imi plutea pe dinainte, cu al timpilor amestic.
Ba un soare, ba un rege, ba alt animal
[domestic;
Scârțâirea din condee dădea farmec astei
[liniști,
Vedeam valuri verzi de grâne, undoiarea unei
[iniști,
Capul greu cădea pe bancă, piereau toate'n
[inșinit...
Când suna.... știam că Ramses trebuia să fi
[murit.*

Foarte rar, marii imaginativi, marile talente literare și în general toți artiștii foarte rar au fost desăvârșiți elevi, în anii lor de școală. Un elev mediocru, cumpănit, sănătos și cu planuri precise asupra viitorului va lăsa totdeauna în urmă pe colegul său Eminescu sau Baudelaire. Așa se face că Eminescu se înămolește în clasa II de liceu, iar Baudelaire—dacă mai țin bine minte—e gonit dela bacalaureat, ca incapabil. Lucrurile vor fi și vor rămânea așa cât va fi lumea; singură ironia poate să le mai dreagă—post-mortem—și să răsbune pe acești nobili nedreptățiți.

Când teii din Volksgarten erau cu toții în floare, când spre Manastirsca, spre Clocucica,

spre Caliceanca, pogorau costiști pline de flori și de stufiguri, subt cerul fără nouri, când dumbrava dela Horecea era atât de adâncă și Prutul lângă ea: trebuia să fii din altă plămădeală ca să poți să stai încovoiat și palid deasupra matematicii raționate! Și afară de aceasta, acest suflet în care stăteau încă adormite simțirea, armonia și colorile, dovedite mai târziu, putea oare să rămână pur receptiv—pâlnie docilă în mâna dascălilor—fără nici un freamăt intim, fără tulburări lăuntrice prevestitoare? E ușor să fii școlar excelent când ai venit pe lume normal și mediocru, când n'ai adus cu tine un suflet vrăjit de cântări vagi, aiurit de armonii neînțelese, ca labirintul acelor cochilii marine, în care marea își supra-viețuește.

Eminescu n'a terminat liceul, n'a putut să-l termine, nu atât din cauza neregularității sau a lipsei mijloacelor bănești ce-i veneau de acasă, cât din cauza fatalității pământești, care voește ca un dar prea mare și în deosebi cel poetic, să descumpănească și să încurce, iremediabil, viața celui născut poet.

Eminescu hoinar

(1863 — 1869)

Nu știu dacă vom ajunge vreodată să cunoaștem cu exactitate ce-a făcut, ce drumuri a bătut și ce l-a mânat pe Eminescu de colo până colo, în acești șase ani din viața lui. O ceață grea stăpânește între aceste două date, ca între două culmi proeminente, iar pe șesul dintre ele deabia dacă mai putem deosebi câteva puncte însemnate și câteva contururi sigure.

Eminescu repeta, în anul școlar 1862—63, clasa II liceală și avea note destul de bune, așa încât nu putea să se teamă de examenele viitoare. Cu toate acestea, elevul Eminovici Mihai părăsește școala în semestrul al doilea și o părăsește de veșnicie. Este probabil că Eminescu ducându-se acasă la Ipotești, în vacanța Paștelui, după Paște nu s'a mai înapoiat la școală în Cernăuți. De ce? Cu cât știm as-

tăzi despre viața lui Eminescu nu putem să răspundem. Poate că părinții lui Mihai au hotărât din economie sau din alte cauze, să nu-l mai trimită la Cernăuți. Poate că însuși poetul și-a hotărât soarta și în loc să revie la școală a luat-o pe alt drum. În vremea aceasta, Eminescu avea un frate mai mare, pe Nicolae, care studia la Sibiu. Poate că părinții au dat fratelui mai mare în grijă pe fratele mai mic și i-au pornit pe amândoi în Ardeal. Atunci încredințarea d-lui I. Slavici că Eminescu a făcut clasa III gimnazială la Sibiu s'ar putea lega de ceva și nu ne-ar mai mira. Eminescu și-a dat examenul de clasa II la Sibiu și tot acolo a făcut și clasa III. Dar ce ne facem cu afirmarea căpitanului Matei Eminescu cum că fratele său Mihai a făcut clasa III la gimnaziul din Botoșani, cu profesorii Paulini, Pădure Savinescu, Metey și alții?

Oricum ar fi, un lucru mi se pare sigur. Dacă Eminescu a făcut într'adevăr clasa III gimnazială și anume chiar în anul școlar 1863 până la 1864, el a făcut-o în particular, căci n'a fost elev înscris regulat nici la Botoșani, nici la Sibiu. Proba e următoarea: În primăvara anului 1864, deci în semestrul al doilea al anului școlar despre care vorbim, Eminescu

se ivește în Cernăuți, dar nu ca să mai asculte pe vechii lui dascăli, ci pe alții cu totul noi. Un eveniment de o mare importanță pentru Bucovina are loc în primăvara acestui an. Trupa de teatru a d-nei Fani Tardini vine în Cernăuți și începe o serie de reprezentații, pe o scenă improvizată, în *otelul Moldavia*, lângă biserica Sf. Paraschiva. Aceste reprezentații încep la 1/13 Martie 1864 și țin până la 15/27 Mai, acelaș an. Eminescu asistă, cu foștii lui colegi, la toate aceste producții artistice și este impresionat în chip nemuritor. Două luni și jumătate stă Eminescu în Cernăuți și ascultă pe artiștii din trupa d-nei Fani Tardini.

În care gimnaziu făcea Eminescu clasa III ca să poată lipsi două luni și jumătate de la cursuri? Cel mult, Eminescu se pregătea în particular. Și mai putem admite că poetul și-a dat examenul de clasa III și mai târziu de cât în anul școlar 1863—64, mai ales când îl găsim ocupat cu altceva de cât cu pregătirea examenului.

Reprezentațiile de pe scena teatrului din *otelul Moldavia* au o importanță culturală și istorică excepțională. D-na Fani Tardini și soții ei trezesc, întâi, românimea bucovineană la viața culturală românească și, al doilea, deș-

teaptă în pieptul lui Mihai Eminovici pe viitorul Mihail Eminescu.

Impresiunea produsă în Cernăuți de trupa românească a fost profundă și fecundă, mai presus decât se poate spune. Întâia oară auzeau românii noștri bucovineni, poezii, proză frumoasă, și arii de teatru debitate în românește și de niște artiști români! Toată Bucovina era în fierbere, toți românii cu dare de mână, toți intelectualii și toată școlăria veneau cu mare însuflețire să asculte pe artiștii-apostoli. Cine alcătuia această trupă providențială? Am găsit numai numele celor doi Vlădicescu și pe al comicului Comino. Ii vom ști într'o zi poate pe toți. Acești divini golani au reîncălzit inima înghețată a unei întregi provincii românești. Din anul 1864 încoace, s'a redeșteptat simțământul românesc între românii bucovineni și numele Ștefaniei Tardini rămâne sfânt și scump în analele apostolatului nostru cultural.

Fani Tardini și soții ei mai au însă meritul obscur și extraordinar, al săpătorului din minele de diamant, că l'au smuls pe Eminescu din taina sufletului lui, și l'au revelat poet pe el lui însuși. Intre studenții și școlarii cari se îmbulzeau la teatrul din otelul Moldavia,

Eminescu era nelipsit. Profesorii români dela liceu aveau grijă de elevii lor și le strecurau un teanc de bilete de intrare. Dar fiindcă aceste bilete nu ajungeau pentru toți, se găseau printre bogătașii cari veniau la teatru, inimi generoase românești, gata să plătească și alte bilete de intrare, pentru acei școlari rămași la ușa teatrului. D-l T. V. Stefanelli, prețiosul biograf al lui Eminescu nu pierde din ochi pe interesantul său fost conșcolar: „Eminescu era foarte atent la cele ce se petreceau pe scenă. El sta nemișcat cu privirea ațintită asupra actorilor ca și când ar fi voit să soarbă toată acțiunea și frumoasele melodii cântate de dâșii, și se supăra grozav dacă cineva din colegi îl stingheria prin întrebări sau observări. Il supăra mult și aplauzul sgomotos din teatru, pentru că în aceste aplauze se pierdeau multe fraze și melodii ale artiștilor. Pe Eminescu nu l'am văzut aplaudând niciodată, dar acțiunea din piesa reprezentată se oglindea în fața sa și în ochii săi scânteetori.... Și asupra noastră a studenților a avut acest teatru mare înrâurire. Vedeam piese patriotice naționale, auzeam o limbă frumoasă și cântece bine executate și astfel ne îndeletniceam și noi în declamațiuni și ne însuflețeam din piesele

alcătuite din istoria trecutului nostru. *Toată învățătura noastră în decursul celor opt ani de zile din liceu n'a avut atâta influență asupra desvoltării noastre naționale ca acest teatru.* Acum să fi văzut biblioteca studenților cât era de căutată și cum piesele publicate de V. Alexandri, Constantin Negruzzi, Matei Milo și alți autori erau citite și răscitite de studenți. Intrase o boală între noi a repeta cântece și fraze din teatru, a „face” poezii și a scrie chiar piese de teatru pe care le arătam pe întrecute unul altuia...*Și Eminescu ne spunea că scrie poezii și că a început și o piesă de teatru, dar nu ne-a arătat nici poezii, nici piesă*”. (Stefanelli, *Amintiri* pp. 40—42).

Așa dar, reprezentațiile trupei d-nei Fani Tardini determină în sufletele tinere și calde ale școlărimii românești din Cernăuți (*student* și *studentime* sunt cuvinte improprii, fiindcă în Cernăuți, pe vremea aceia, nu era încă Universitate) determină o intensă criză poetică și literară. Dar „ce e val ca valul trece”. Efervescența poetică și furia literară scad curând în inima acestei tinerimi și dintre toți câți se simțiseră poeți, privind teatrul românesc, unul singur rămâne pe veci bolnav, pe veci poet! Teatrul Stefaniei Tardini îl des-

lușește pe Eminescu, definitiv, asupra lui însuși. Avea 14 ani și câteva luni.

După plecarea trupei Tardini din Cernăuți, pierdem urma lui Eminescu. De unde plecase Eminescu, ca să ajungă în Cernăuți și să asiste la reprezentațiile românești? Incotro pornește acum și unde își petrece vara? S'a dus iar la școală, la Sibiu ori la Botoșani și a dat în particular examenul de clasa III, a dat toamna acest examen? nu putem să răspundem. În tot restul anului 1864, avem o a doua și ultimă dată sigură, anume că la 5 Octombrie, Eminescu, cere printr'o petiție, păstrată la dosar, președintelui Tribunalului de Botoșani „să-l prenumere... în cancelaria onor. tribunal... între practicanți”. Deci, Eminescu face o pauză în această epocă de drumuri fără căpătâi și se face scriitor la Tribunal, fără nici o îndoială că nu din înclinarea lui ci numai ca să astupe gura părinților. La masa lui de scriitor de tribunal, soarta i-a trimis tovarăș pe cineva care purta plete ca și Eminescu, scria versuri ca și el și care mai târziu s'a ținut grăpă de literatură, dar—Dumnezeu să-l ierte— nu avea nici un talent. Chiar și aci, la masa de copist, Eminescu era tot cineva. După câțva timp, e numit scriitor la Comitetul perma-

nent al județului și arhiva Comitetului, adună în câteva luni un vraf de hârtii concepute de poet. Putea să rămână aici, să fie notat din ce în ce mai bine, să ajungă și el om cu stare și cu vază! Dar cine poate să lupte cu fatalitatea și cu demonul temperamentului de artist!

Domnul Corneliu Botez crede că „după îndemnul lui Șerban, fratele mai mare al poetului, care pe atunci era student în anul al II-lea la universitatea din Erlangen și care muștră pe părinți că lasă un talent ca Mihai să rămână îngropat între actele plictisitoare și puțin instructive ale unui județ... părinții se hotărâră să dea din nou pe poet la învățătură ca să-și desăvârșească studiile”. (*Omagiu* p. 58). Se poate să fi fost așa. Eminescu, într'adevăr, pe ziua de 5 Martie 1865, prezintă o frumoasă demisiune președintelui comitetului permanent, unde „abdică îndatoririlor cerute dela personalul postului de scriitor” arătând că vrea să-și termine studiile liceale în Bucovina, și cere să i se libereze salariul cuvenit, pe luna Februarie. „Poetul era așa de nerăbdător să plece în străinătate spre a-și continua studiile, în cât nici nu mai așteaptă primirea salariului, ci prin petiția adresată pre-

ședințelui consiliului județean, la 7 Martie 1865, găsită de noi în arhiva județului, îl roagă să-i încredințeze salariul fratelui său Șerban. (*Omagiu*, p. 59). Era cu totul sincer Eminescu, când spunea că îi este atât de dor de studii încât n'avea vreme să mai aștepte câteva zile și să-și primească banii, personal?

Să vedem ce se întâmpla în Cernăuți, în acest timp. Trupa Stefaniei Tardini revenise în Bucovina, și începuse încă dela 2/14 Noembrie 1864, a doua stagiune. Toată iarna trupa aceasta desfătase pe Bucovineni. Putea să scrie Eminescu, liniștit, la onor. consiliu permanent din Botoșani, procese verbale de ședință? Dorea părinții lui să-l vadă plecat iar la studii, dar o dorea el mai mult decât toată familia. La 9/21 Martie 1865, trupa Tardini dă în Cernăuți reprezentația de adio. Iată ceiace îl zorește pe poet să pună cruce slujbei lui de copist și să plece fără să-și fi încasat salariul. D-l T. V. Stefanelli leagă, cu drept cuvânt, graba lui Eminescu, de a-și da demisia și de a pleca din țară, cu încheerea celei de a doua stagiuni de teatru a trupei Tardini, în Cernăuți. „Câteva zile după închiderea stagiunii trupa a plecat din Cernăuți și după plecarea ei a dispărut și Eminescu. fără să știm înco-

tro a apucat-o". (Ștefanelli, *Amintiri*, p. 31).

Unde s'a dus Eminescu, plecând din Cernăuți? Se vorbea între foștii lui colegi că s'a luat după trupa Tardini. În orice caz, la școală, prin Ardeal, nu pare să se fi dus. Și chiar dacă s'a dus și s'a prezentat să dea vreun examen, în particular, n'a avut nici un succes, fiindcă în toamna aceluiaș an 1865, Eminescu se arată din nou în Cernăuți, și fie serios, fie de ochii lumii, declară că vrea să învețe mai departe, ca *privatist*, adică să-și dea examenele pregătindu-se în particular... Dacă ar fi avut noroc în Transilvania, nu mai venea în Bucovina.

Eminescu avea în Cernăuți, un mare binevoitor, pe Aron Pumnul, profesorul lui de limba și de literatura română. Acest profesor apostol avea pe strada zisă azi *str. lui Pumnul*, două căsuțe. Într'una locuia el, iar în cealaltă strânsese o mică bibliotecă de cărți românești, pentru elevii lui români. Biblioteca trecea drept a lui Pumnul „căci după legile școlare, studenții nu aveau voie să întrețină biblioteci și ar fi fost confiscată” (Ștefanelli) dacă n'ar fi fost în casa profesorului și socotită ca a lui. Tot aci unde era biblioteca, Pumnul găzduia pe câțiva școlari meritoși și lipsiți de mijloace.

Unul dintre ei îngrijea de bibliotecă. În toamna anului 1865, Eminescu era în gazdă la profesorul Pumnul și îngrijitorul bibliotecii. Eminescu o cunoștea mai de mult. O citise aproape întreagă, în special cronicile și ceasloavele cele mai vechi. Acum are prilejul s'o pună în bună ordine și într'adevăr o întocmește astfel în cât orice carte din ea putea să fie găsită cu ușurință. Stând toată ziua între cărți și destul de liniștit, poate că Eminescu ar fi isbutit să înnoade bine materia unui examen și să-l dea în particular, N'a avut însă noroc nici de data aceasta. Pumnul era greu bolnav și, după cum șopteau medicii, fără speranță de scăpare. În ziua de 12/24 Ianuarie 1866, Aron Pumnul adoarme în pământul Bucovinei. Durerea acestei pierderi fu viu simțită în toată școlăria română, în toată Bucovina și mai departe, pretutindeni, pe unde marele dascăl își risipise inima și cuvântul. Unul dintre cei mai loviți, de moartea profesorului fu elevul său Mihai G. Eminovici.

Și cea mai mare și mai meritată cinste pentru mormântul lui Aron Pumnul este că îl acoperă, cu grația ei stângace și juvenilă, prima poezie a lui Eminescu!

*Imbracă-te în doliu frumoașă Bucovină,
Cu cipru verde 'ncinge antică fruntea ta*

Această poezie, cu altele câteva, fu publicată într'o broșură ocazională. Eminescu o semnează: *M. Eminoviciu, privatist*. Dar gândurile lui Eminescu nu se mai izbânderă, în Cernăuți, fiindcă nu mai dădu nici un examen. Peste o lună de zile, adică în Februarie, Eminescu făcu un act hotărâtor. Adună câteva poezii le puse în plic și le trimise revistei *Familia*, la Oradia-Mare.

„Înainte cu 20 de ani, într'o dimineață de Februarie a anului 1866, redacția noastră primi o epistolă din Bucovina. Epistola conținea poezii, primele încercări ale unui tânăr care se subsemna Mihail Eminovici. Comitivă poeziilor ne mai spunea că autorul lor este numai de 16 ani... Publicarăm cu plăcere acele inspirațiuni juvenile; primă apărură în No. 6 al „Familiei” din anul acela. Redactorul însă își permise o mică schimbare. Numele Eminovici nu-i suna bine, căci avea o terminațiune slavă; romaniză dar numele, modificând terminațiunea și astfel poeziile acelea apărură în foaia noastră sub numele *Eminescu*. Autorul n'a protestat, ba a adoptat însuși acest nume și semnă apoi așa toate poeziile și scrie-

rile sale în viitor. Astfel fu introdus numele „Eminescu” în literatura noastră; scriitorul acestor şiruri (adică Iosif Vulcan) i-a fost naşul”. (Citat din N. Zaharia, *M. Eminescu*, pag. 26).

Eminescu pleacă din Cernăuţi, acum în primăvara anului 1866 şi nu se mai întoarce de cât peste trei ani, în Iulie 1869. Colegii lui din Cernăuţi aud că s’ar fi dus în Transilvania, unde anume, pe ce căi, câtă vreme: e tot ce poate fi mai greu de descurcat. Am văzut că anul şcolar 1863—64, a fost, ca an şcolar, pierdut pentru Eminescu. Anul şcolar 1864—65, a fost tot sterp, fiindcă din Octombrie până la începutul lui Martie, Eminescu a fost funcţionar. În anul şcolar 1865—66, Eminescu stă mai tot timpul în Cernăuţi, zicând că se pregăteşte în particular, dar, cum am arătat, pleacă fără să dea nici un examen. Va fi dat el acest examen, pe aiurea, prin Ardeal? Multă lume l-a întâlnit pe Eminescu, pe căile şi prin oraşele româneşti din Ardeal, dar mărturiile unuia şi altuia şovăesc când e vorba de anul întâlnirii. Ieronim G. Bariţiu s’a întâlnit cu poetul în Sibiu „în primăvara anului 1865 sau 1866” şi Eminescu era actor în trupa lui Pascali! Aşa ceva mi se pare

cu neputință. Mihail Pascali descoperă pe Eminescu deabia în vara anului 1868 și anume la grajdul unui hotel din Giurgiu. N. Densușanu se întâlnește cu Eminescu tot în Sibiu, însă toamna, dar în ce an, nu-și mai aduce aminte. Un alt martor, d-l Cacoveanu, ne spune, mai precis, că l-a văzut pe Eminescu, în Blaj, pe la finele lui Mai 1866.

Această mărturie, cu preciziunea ei, ne permite să deducem că Eminescu, plecând din Cernăuți a ajuns, încet-încet, până la Blaj. Tot în Blaj, mărturisește că l-a văzut și anume în Septembrie 1866, și d-l Onea. Mărturia d-sale cuprinde date interesante și îmi pare rău că n'o am în tot coprinsul ei, ci numai în câteva citate. Aici în Blaj, Eminescu a căutat cu tot dinadinsul să se împace cu învățătura oficială și să fie admis ca elev ordinar. Infățișarea lui Eminescu în aceste vremuri și impresia pe care o producea asupra celor dinprejurul lui erau din cele mai curioase... „Avea apariția unui om vagabond și pare-mi-se de așa îl ținea corpul profesoral din Blaj, cu atât mai vârtos că el avea mare antipatie de studiile gimnaziale, cari recereau exactitate și încordare mare”. (Scrisoarea lui Grigore Dragoș, în *M. Eminescu*, de N. Za-

haria, pag. 97). Răposatul profesor Anghel Demetriescu, într'un studiu asupra lui Eminescu, mi se pare că neterminat, dar scris cu încordare și cu multă cunoștință de cauză, spune că Eminescu, în anul 1867 era din nou „în școală și anume ca bursier în clasa a cincea a gimnaziului din Blaj, de unde după trei săptămâni și în urma unei noi căderi la examenul de limba greacă își reia viața de actor nomad și de vagabond”. Dacă informația aceasta e exactă, Eminescu dăduse examenul de clasa III și IV și poate chiar aci în Blaj. Anghel Demetriescu zice: „își reia viața de actor nomad”, adică, după părerea lui, Eminescu fusese actor, mai înainte de a veni la Blaj. De lucrul acesta mă îndoiesc foarte mult. Eminescu nu întâlnește până acum decât trupa Tardini. Făcuse el parte, câtva timp, din această trupă?

Anul 1867 este cel mai obscur din cei 6, din viața de pribeag a lui Eminescu. Este cert că în Septembrie 1866, Eminescu era în Blaj. Încercarea lui fără noroc, de a intra și a se menține în clasa V, avut-a loc în anul 1866, adică la începutul anului școlar 1866—67 sau în anul 1867 adică la începutul anului școlar 1867—68? Iată atâtea întrebări fără răspuns;

ele rămân moștenire cercetătorului pacient, care va face în viitor, literaturii românești, darul unei biografii minuțioase și documentate a marelui poet.

În acești ani neguroși, 1867—68, au loc câteva episoade memorabile din viața lui Eminescu. Exactă lor așezare, însă, e foarte dificilă. Din Blaj, Eminescu răsare tocmai în Giurgiu! Ca să ne mai întrebăm pe ce linie întortochiată s'a mișcat Eminescu, spre a ajunge dela Blaj la Giurgiu, este de prisos; ne-am mulțumi să știm precis în ce an atinge poetul acest punct dunărean. Dar nu știm nici atâta! Cei ce l-au văzut pe Eminescu în Giurgiu, sau acei cari au cunoscut și auzit asemenea martori oculari nu se potrivesc în mărturiile lor. De pildă publicistul Teleor scrie că Eminescu, prin anul 1866—67, se afla hamal, la Giurgiu, în port. „Sta cu răzătoarea de fier în mână și rădea bănișele pline—după cum se obicinuește la încărcarea de produse... Acest hamal care știa carte nu era altul decât Mihail Eminescu... Iorgu Caragiale l'a tocmnit sufler...” (Teleor, *Eminescu intim*, loc citat de N. Zaharia, *M. Eminescu*, pag. 53). Așa dar informatorul lui Teleor și mai apoi Iorgu Caragiale l-au văzut pe Eminescu ha-

mal, în port. Fiindcă Eminescu, după descrierea martorului ocular, era îmbrăcat prea sumar—pantaloni de dril și sacou, fără cămașă—și fiindcă lucra în port la încărcatul produselor, putem să admitem că era timp frumos, adică Mai—Septembrie. Dar aceasta n'a putut să se întâmple în anul 1866, fiindcă Eminescu tocmai pe vremea aceea era în Blaj, după cum ne-au încredințat dd. Cacoveanu și Onea. Putem să așezăm acest episod în vara anului 1867 sau 1868.

Ion L. Caragiale, prietenul lui Eminescu și genialul autor al „Făcliei de Paște” (așa dar nu actorul Iorgu Caragiale) ne-a păstrat și el foarte prețioase amintiri din zilele de pribegie ale lui Eminescu. Din confruntarea amintirilor lui I. L. Caragiale cu amintirile lui Cacoveanu (*Eminescu la București*) reese că anul trecerei lui Eminescu prin Giurgiu trebuie să fie 1868. Dar acum apar alte greutăți. Actorul care-l găsește pe Eminescu în Giurgiu nu pare a fi Iorgu Caragiale, ci Mihail Pascali. Trec peste faptul că, după izvoarele lui I. L. Caragiale, Eminescu nu era hamal în port ci rândaș la grajd.

Inceputul articolului „In Nirvana” dă impresiunea că actorul care se întâmplase să

locuiască sub acelaș acoperiș cu I. L. Caragiale era un om strein, iar nu Iorgu Caragiale, unchi sau nu știu ce altă rudă de aproape cu scriitorul. De altă parte, d-l Cacoveanu ne spune: „Cam la spatele otelului „Hugues” se afla locuința lui Pascali, drept în fața gimnaziului Mihai Bravu”. În podul aceleiași case și cum s’ar zice pe socoteala lui Mihail Pascali, locuia Eminescu. Aici îl întâlnește și-l cunoaște și I. L. Caragiale. Mihail Pascali dăduse peste poet, vara, în Giurgiu. Il scosese din grajdul unde sta trântit în fân și citea pe Schiller, cu glas tare, și-l tocmise sufler. „În ieslele grajdului, la o parte era un geamantan—biblioteca băiatului—plin cu cărți nemțești... Actorul îi propuse să-l ia sufler cu șapte galbeni pe lună și băiatul primi cu bucurie. Iși luase biblioteca și acuma se afla în București”. Faptul, deci, era proaspăt, din anul acela. Întâlnirea dintre Eminescu și I. L. Caragiale are loc toamna, în casa lui Mihail Pascali. D-l Cacoveanu ne dă precis anul: 1868. De altmintreli, însuși Caragiale, în acelaș articol, ne confirmă anul 1868: „Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulăntă de teatru prin Moldova”... Aceasta, după

cum vom vedea, s'a întâmplat în anul 1869 și trupa era tot a lui Mihail Pascali.

În acelaș an 1868, Eminescu se întâlnește, față în față și hotărâtor, cu un dușman subtil care era să-i sfâșie inima, să-i tortureze simțirea, câte zile sănătoase a mai avut, și care era să-i pună pe frunte cununa de spini a genialității. Eminescu se întâlnește în acest an cu iubirea. În trupa lui Mihail Pascali, era și o copilă de 16—17 ani, de o răpitoare frumusețe. Eminescu se îndămoară de ea. Trebuia să treacă încă multă vreme până la *Luceafărul*, până ce Eminescu să înțeleagă că oamenii ca el, printr'o tainică viclenie a naturei, sunt lăgubri și respingători pentru femei:

„—O, ești frumos, cum numa'n vis
Un demon se arată;
Dară pe calea ce-ai deschis
N'oiu merge nici odată!

Poate că Eminescu, la 18 ani, câți avea acum, era cel mai frumos bărbat din trupa lui Pascali. Dar un instinct adânc—geniul speciei—o înștiința pe copila gândurilor lui că acest tânăr frumos, cu plete lungi, e un fruct sterp, o treaptă ultimă și inutilă, dintr'o scară zadarnic înălțată către ceruri, este o strălucită monstruoșitate a naturei—un poet de geniu.

Mai avea bietul poet până să înțeleagă toate acestea! De aceia în fața robitoarei apariții, inima lui vibră frumos, întâia oară. Dar își dădea foarte bine seama că frumoasa lui durere se zbate în deșert, ca durerea mării, pe un țarm de stâncă.

Eu singur n'am cui spune cumplita mea
[durere
Eu singur n'am cui spune nebunul meu amor,
Căci mie mi-a dat soarta amară mângâiere:
O piatră să ador...

Nimica, doar icoana-ți care mă învenină,
Nimic doar suvenirea surâsului tău lin
Nimic decât o rază din fața ta senină,
Din ochiul tău senin.

O chema Eufrosina Popescu. L-ar răsbuna pe Eminescu acela care ar afla vreodată către cine zburau gândurile fetei când poetul îi scria aceste versuri! Aceasta e iubirea despre care vorbește Caragiale în articolul său *Nirvana Poezia Amorul unei marmure*, citită de Eminescu lui Caragiale, în acea noapte memorabilă, și din care fac parte cele două strofe

de mai sus, a apărut în revista *Familia*, la 19 Septembrie 1868.

E locul să reluăm mărturia d-lui Ieronim G. Barițiu:

„Eram student la gimnaziul de stat din Sibiu, când în primăvara anului 1865 sau 1866, nu-mi aduc tocmai bine aminte, sosi în acel oraș trupa teatrală a lui Mihail Pascali. Eram și noi tineretul într'o grupă și iată că vine în spre noi un tânăr, ce semăna a fi și el actor din trupa lui Pascali, cu părul lung și de culoare neagră foarte frumoasă, cu niște ochi mari de tăietura migdalelor, plini de o veselie melancolică, niște ochi expresivi, vorbitori și totdeodată misterioși. Erau niște ochi din cei mai periculoși pentru inimile neesperte de fete, iar pentru femeile experte erau ochii dorului... În capul aceluia tânăr de statură mijlocie dar bine legat, ei îți făceau impresiunea unui om predestinat, unui om fatal. Erau ochii despre cari fericitul Alecsandri zicea că: sunt ochi mari, fără noroc”. (Citat din N. Zaharia, *M. Eminescu*, pag. 92).

Trebue să facem asupra acestei mărturii, următoarele observații:

1. Epoca întâlnirii lui I. G. Barițiu cu Eminescu în Sibiu, nu poate să fie primăvara anului

1865, de cât în cazul când Eminescu a făcut parte, câtva timp, din trupa Stefaniei Tardini și mai ales în cazul când Barițiu confundă trupa Tardini cu trupa lui Pascali.

2. Epoca întâlnirii lui I. G. Barițiu cu Eminescu, în Sibiu nu poate să fie primăvara anului 1866, decât sub condiția ca trupa din care poetul făcea parte să fi fost alta de cât trupa lui Pascali.

3. Dacă informatorul știe bine că era într'o primăvară, primăvara aceasta n'a putut să fie decât primăvara anului 1869, iar dacă a fost într'o toamnă, a fost toamna anului 1868.

4. Este cu totul de mirare că Eminescu apare studenților din Sibiu în toamna anului 1868, sau în primăvara anului 1869, ca o figură nouă. Nu mai fusese Eminescu nici odată prin Sibiu? Și dacă nu mai fusese atunci tot ce se spune despre studiile lui la Sibiu este pură legendă.

Eminescu petrece iarna din 1868—69, în București, în podul lui Pascali. Primăvara, Mihail Pascali își pune trupa pe picior de războiu și pleacă iar să colinde lumea românească. Caragiale ne spune că trupa lui Pascali a plecat prin Moldova. Eminescu era sufler și deci nădejdea bieților actori. E cel din urmă

turneu al lui Eminescu. Steaua lui de histrion apune în acest an, 1869, în niște împrejurări destul de dramatice. Încotro a apucat, dintr'un întâi, trupa lui Pascali e greu de precizat. Poate că s'a mișcat numai prin Moldova. Poate că a trecut și în Transilvania. Știm numai două localități certe, unde trupa lui Pascali s'a produs: Cernăuții și Botoșanii și anume întâi la Cernăuți și apoi la Botoșani.

În luna Iulie 1869, Mihail Pascali, dă nouă reprezentații în Cernăuți. Și Eminescu ia parte la ele, din cușca de sufler, pe când la spatele lui, în sală, asistau colegii, cunoscuții și profesorii lui! Colegii lui de altă dată erau acum bacalaureați, cu jumătate din carieră, făcută, erau în rândul lumii, veneau în haine elegante, să petreacă, râzând de comicăriile acestor sărmani derbedei, colegii lui de azi, ultimii lui colegi! Poezie, poezie! unde m'ai adus! Aceste gânduri îmbrobonau, cu sudori fierbinți și reci, fruntea suflerului din trupa lui Pascali, în Iulie 1869. Și dacă ar fi fost numai atât, dacă ar fi fost numai rușinea și remușcarea cari să-l tortureze pe poet! Dar mai era și iubirea, era această dulce și crudă Eufrosină, care râdea, juca, își flutura rochiile peste cușca lui de sufler, își da brațele și să-

rutările, cum cerea rolul și le dădea și deabinele—altuia—după ce se lăsa cortina!

Sunt dureri, în lumea aceasta, sunt sfâșieri sufletești pe cari nu poate să le cunoască de cât un om de geniu. Și trebuie să ridicăm amintirea lui la înălțimea unui altar, atunci când nu mai este, ca să ni se pară că reparăm într-o câtva nedreptatea și ironia soartei. D. T. V. Stefanelli și ceilalți foști colegi ai lui Eminescu, aflând că singularul lor amic e aci în trupa lui Pascali își dau toată osteneala să-l întâlnească. Eminescu, însă, rămâne invizibil. „In această trupă se afla o tânără artistă, *Eufrosina Popescu*, o copilă de o frumusețe rară, care fără voie atrăgea atențiunea publicului asupra ei. Această copilă, care putea să aibă atunci vârsta de vreo 17 ani, deși nu era artistă de mână întâia, devenise în urma frumuseții și a gingășiei mișcărilor favorita publicului din Cernăuți și mai cu seamă a studenților.....

Studenții cari îmi spusese că și Eminescu se află în această trupă susțineau cu toată tăria că Eminescu este amorezat de dânsa și că din cauza ei s'a lăsat de școală și s'a angajat la teatru...” (Stefanelli, *Amintiri*, pag. 46)

Il mai aștepta pe Eminescu încă o umilință

Directorul trupei după ce pleacă din Cernăuți și poate mai dă aiurea și alte reprezentații se decide să vie și la Botoșani. Atâta mai trebuia. În Botoșani, Eminescu era mai mult decât între cunoscuți, era între neamuri. Se află acasă la Ipotești că Mihai, a cărui urmă părinții o pierduseră, este în Botoșani, înhainat cu niște actori. Bătrânul Gh. Iminovici vine într'un suflet își găsește feciorul, și mai cu vorbe aspre, mai cu vorbe bune, îl aduce la țară, la Ipotești. Aci schimbă politica, închide pe Mihai, îl lasă numai în cămașă și-l ține așa până ce paietele din Botoșani își ridică boarfele și pleacă.

Acum urmează pentru Eminescu un timp de lungă și dureroasă reculegere. Sunt 6 ani de când vântură lumea. Nici o procopseală, nici un spor! Părinții îl dojenesc, frații îl dojenesc. Lumea se uită la el cu o insultătoare curiozitate. Il îndeamnă toți să se apuce iar de școală. Nefericitul și marele poet stă acasă între ai săi, înfrânt și doborât, ca un armăsar focos, răpus cu arcanul, după o cursă nebunească. Părinții poetului se decid să facă o supremă forțare, o ultimă jertfă, cu acest copil desmetic. Se decid să-l trimită la Viena, la Universitate. Cum și-au închipuit ei că lu-

crul e cu puțință când Eminescu era fără bacalaurat și cum a prezentat Eminescu sau frații lui mai mari această pricină părinților, nu mai stăm să descurcăm. În toamna anului 1869, Eminescu apare în Viena și se înscrie la Universitate ca student extraordinar.

Peste un an de zile, în toamna anului 1870, biograful lui Eminescu, d-l T. V. Stefanelli, vine de asemeni în Viena și se înscrie la Facultatea juridică. Într'o noapte, după o petrecere întârziată, Eminescu, Stefanelli și alți câțiva colegi se plimbau pe străzile Vienei. Poetul era bine dispus, povestea, râdea, declama. Într'un moment, la braț cu Stefanelli, se opri însă sub cerul fără stele și suspină: „Eufrosino! Eufrosino!” Izbit, amicul său îl întrebă prin ce asociație de idei a ajuns la mitologie și la figurile ei. Atunci Eminescu se explică:

— Vezi că n'a fost figură mitologică, ci chip aieve Eufrosina mea, Eufrosina Popescu.

D-l Stefanelli își aduse aminte de copila din trupa lui Pascali... (*Amintiri*, pp. 46—47).

*...Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă.!*

Eminescu student

(1869 — 1874)

Am stăruit ceva mai mult asupra celor 6 ani de pribegie ai lui Eminescu, fiindcă epoca 1863—69 din viața lui e foarte obscură și fiind că datele respective pe cari le avem sunt și puține și contradictorii. Dincolo de 1869, viața lui Eminescu începe să iasă din negură. În toamna acestui an el apare în Viena și se înscrie la Universitate. Se întâlnește aici cu foștii lui colegi din Cernăuți, veniți și ei să-și facă învățătura universitară, se întâlnește cu prieteni de prin Ardeal, face cunoștință cu alți mulți studenți români și de acum înainte zilele lui—mai ales că ajunge colaborator la *Convorbiri Literare*—sunt luminate de ochii multor martori. N'am nici vreme, n'am nici gândul să povestesc în amănunte viața de student a lui Eminescu. D-l T. V. Stefanelli ajunge în

Viena în ultima zi a lui Septembrie 1870: În *Amintirile* d-sale găsim o interesantă galerie de icoane din viața de student a lui Eminescu și a celorlalți colegi întru universitate și petreceri, lipsă de parale și răbdări, amanetări și datorii. D-l Ion Slavici, unul dintre cei mai apropiați prieteni ai poetului, din ceasul cunoștinței lor pe care o fac în Viena și până în ultimele zile bune ale lui Eminescu, ne-a dat asupra personalității acestuia, prin comparație cu d-sa, o schiță prețioasă. Să arăt evenimentele cari culminează în această epocă din viața lui Eminescu. Nu prea am găsit multe, fie pentru că nu sunt, fie pentru că informațiile mele sunt insuficiente:

Mai întâi Eminescu atrage luarea aminte a cercului *Junimea* și e admis colaborator la revista *Convorbiri Literare*. Cum s'a petrecut faptul acesta? D-l Iacob Negruzzi ne spune foarte sumar: „Am cunoscut pe Eminescu în anul 1870, când tânărul autor trimise direcțiunii „Convorbirilor Literare” întâile sale produceri poetice *Venere și Madonă și Epigonii*. Atunci Eminescu se găsea la Viena unde studia filosofia...” (*Eminescu comemorativ*). Prin urmare, Eminescu procedează cum procedase și cu revista „Familia”, trimisese

revistei „Convorbiri Literare“, prin scrisoare, poeziile sale; iar d-l Iacob Negruzzi, trecând prin Viena căutase pe autor și-i făcuse cunoștința. *Venere și Madonă* apare în „Convorbiri Literare“ la 15 Aprilie 1870, *Epigonii* în August, acelaș an.

În anul 1871, Eminescu publică în „Convorbiri“ poeziile: *Mortua est*, *Inger de pază* și *Noaptea*. În vara acestui an, are loc praznicul dela M-rea Putna, din Bucovina, adică pomenirea și slăvirea marelui Ștefan Voevod și Eminescu este nu numai lucrător neobosit, la îndeplinirea și isbânda acestei înălțătoare sărbători românești, dar, în taină, este chiar inspiratorul ei.

La începutul anului 1872, Eminescu se bolnăvește greu și anume de gălbinare. (Scrisorile lui către părinți dela 10 Februarie și 8 Aprilie 1872) Vindecându-se—ne spune d-l Corneliu Botez—Eminescu ascultă de sfaturile unor prieteni și se duse pentru complectarea studiilor la Iena, după ce își asigură, pe lângă suma ce i se da lunar de acasă, și un ajutor bănesc din partea cercului *Junimea*, al cărui membru mult apreciat era”. (*Omagiu*, pag. 62).

În Decembrie 1872 și Ianuarie 1873 apare

În „Convorbiri” nuvela *Sărmanul Dionis*. Gh. Panu, în *Amintiri dela "Junimea" din Iași* (vol. I, pp. 76—82), povestește în chip sprinten și atrăgător seara literară în care Eminescu a citit în cercul junimiștilor nuvela *Sărmanul Dionis*. „Intr’o seară mă duc la *Junimea*, d-l P’ogor ne spune: --Astă seară avem *lectură*; Eminescu citește o nuvelă. Maiorescu care a citit-o, spune că-i o capod’operă. Eminescu răsturnat într’un fotoliu, ședea plictisit și indiferent la ce se petrecea în juru-i”....

Trebue să credem că lectura nuvelei a precedat în chip firesc, tipărirea ei; altfel lectura era inutilă. Nuvela se tipărește în două numere consecutive ale „Convorbirilor”, Decembrie 1872 și Ianuarie 1873. A trebuit, prin urmare, ca Eminescu să dea prin Iași în toamna anului 1872. Lucrul e mai presus de orice îndoială, dar totuși pare surprinzător fiindcă mai toată lumea crede că Eminescu se arată în Iași de abia în anul 1874. Gheorghe Panu, însă, știe ce spune: „Nu-mi aduc aminte critica d-lui Maiorescu asupra nuvelei, dar știu că a făcut o critică. Cât despre ceilalți, era unanim admis că, aparte teoria metempsichozei, nuvela era de o extravaganță neertată. D-l Iacob Negruzzi repeta neconținut:

— Ce-au să zică cititorii „Convornirilor”? Asta nu l-a împiedicat însă, să ia din mâinile lui Eminescu manuscriptul și să-l pună în buzunar”.

În primele zile ale lui Decembrie 1872, Eminescu se înapoiază la studii, dar:—poate sfătuit de cei dela „Junimea”—lasă Viena și se duce la Berlin. La 18 Decembrie 1872 îl găsim pe Eminescu înscris la facultatea filozofică a Universității Friedrich Wilhelm din Berlin (Anmeldungs-Buch des Studirenden Michael Eminescu, în *Eminescu Comemorativ*). Este probabil că Eminescu dacă s'a dus și la Iena, a ascultat acolo la universitate numai câțiva profesori, în treacăt. Sau poate, mai probabil, a avut de gând să se ducă la Iena, dar nu s'a dus de loc.

La 18 Iunie 1873, Eminescu scrie, din Berlin, părinților săi: „Pe la finea lui August sau începutul lui Septembrie, gândesc că mi-oi isprăvi examenele și m'oi întoarce în țară. Aștept cu nerăbdare capătul vieții de student, care de sigur pentru mine numai plăcută nu a fost...”.

La 22 Iunie, Eminescu scrie acasă încă o scrisoare în care cere, „cu inima grea”, ratele pe Iulie și August. Este de crezut că în vre-

mea aceasta, părinții lui Eminescu se luptau cu multe greutate și pridideau cu anevoe cere-rile și trebuințele atâtor copii trimiși în strei-nătate, la învățătură.

Dar numai atâta n'ar fi fost prea mult. La 29 Septembrie 1873, feciorul lor, Iorgu Emi-novici, ofițer excelent, care studiasse în Prusia și făcuse parte dintr'o mișiune militară, tri-misă de stațul nostru la Berlin, moare de pneumonie (sau dintr'o trântitură de cal) și este înmormântat la Ipotești.

La universitatea din Berlin, Eminescu a au-diat numai 2 semestre, cel de iarnă, 1872—73, și cel de vară, până la 26 Iulie 1873. Aceasta e ultima zi de student a lui Eminescu, căci numai până la această dată figurează o-ficial, ca student. Eminescu, însă, nu pleacă din Berlin, ci rămâne pe loc, până în anul următor 1874.

În acest an 1873, Eminescu face cunoștință cu Veronica Micle, într'o casă și în niște îm-prejurări pe cari le cunosc din spusele d-lui Octav Minar, dar pe cari nu pot să le utili-zez aici, mai întâi pentru cuvântul că infor-matorul meu chiar în acest moment pregăte-ște o biografie a Veronicăi Micle.

În revista „Convorbiri Literare” apar în de-

cursul anului 1873 poeziile *Inger și Demon* și *Floare Albastră* (Aprilie).

Pe când Eminescu se afla în Berlin, petrecea aici și fratele său mai mare, medicul Șerban Eminovici. În aceeași scrisoare dela 18 Iunie 1873, menționată mai sus, Eminescu trimite părinților săi vești despre Șerban: „Pe Șerban îl văd rar, căci șade foarte departe de mine. Dacă vorbesc cu el despre afacerile lui, el nu mă clarifică nici odată într'atâta ca să știu ce are de gând să facă. Ceiace știți dv. despre el, știu și eu... și nici cred ca să-i fi descoperit el vreunui om din lume tot ce gândește. Altfel el o duce destul de pasabil; are amici, cunoștințe cu doctori germani și societatea lui e foarte căutată. El e și membru la o societate științifică-medicală. Ce sunt românii cari învață medicina aicea, pe lângă el? Pot să zic că dispar. Și cu toate acestea... Eu o pun curat, nu-l înțeleg și pace”. (Din N. Zaharia. *M. Eminescu*, pag. 80).

Tot despre Șerban mai spun și alții că era un doftor învățat și mai ales un îndemânatăc chirurg. (*Omagiu* p. 38). S'ar putea zice că Șerban ieșise copilul cel mai bun al soților Iminovici. Tocmai el moare de oftică, în Berlin, în acest an 1874! E straniu, însă, că după

altă versiune, Șerban s'ar fi dus la București ca să-și dea examenul de liberă practică, și îmbolnăvindu-se de tifos „a murit după scurt timp”. (*Omagiu* pag. 38). Unde, în București sau aiurea, nici d-l Corneliu Botez nu precizează. Dacă Șerban a murit în Berlin, în Iulie sau în August 1874, Eminescu a fost cel ce a condus pe sărmanul său frate la locul de vecinică odihnă. Astfel, Gheorghe Iminovici pierde pe primul său fecior, mândria lui și sprijinul bătrâneților!

În Ianuarie 1874, d-l Maiorescu scrie lui Eminescu o scrisoare, prin care îi pune înaintea perspectiva unei catedre de filosofie la Universitatea din Iași, dar cu condiția ca poetul să-și ia cât mai curând doctoratul în filosofie. Eminescu răspunde la 5 Februarie stil nou, din Charlottenburg, printr'o scrisoare lungă, în limba germană, arătând că, pentru obținerea doctoratului, i-ar mai trebui cel puțin un semestru și pe lângă asta și un ajutor bănesc. În acest timp, Eminescu era un fel de translator, la agenția diplomatică română din Berlin. Se regula tocmai atunci afacerea cu compania Stroussberg și agenții noștri diplomați, Teodor Rosetti și apoi Nicolae Kretzulescu aveau nevoie de un perfect cu-

noscător al limbilor română și germană cum era Eminescu. Funcțiunea lui la agenție îi lua foarte multă vreme. Când era să-și mai pregătească doctoratul!

D-l Maiorescu întreabă pe Eminescu: cât timp și ce sumă de bani îți trebuie că să-ți iei doctoratul? Eminescu răspunde: cât timp și ce mijloace puteți să-mi acordați? (Rădulescu-Pogoneanu, *Studii*, citat N. Zaharia, *Eminescu* pp. 31—32).

Intre acestea, d-l Maiorescu, la 19 Aprilie 1874, ajunge ministru al instrucțiunii și de data aceasta, ca ministru, îi scrie lui Eminescu: „în ziua în care îl va vesti că a trecut examenul de doctorat, îl va numi profesor suplinitor”... Il roagă apoi să-i răspundă, dacă se poate chiar telegrafic, când își va da doctoratul și ce sumă îi trebuie... (R. Pogoneanu, *Studii*). Eminescu răspunde la 7 Mai, stil nou, printr'o telegramă și printr'o scrisoare: Va încerca să-și dea doctoratul în August, la Iena, și-i trebuiesc 300 de taleri (adică 900 de mărci) Acești bani i s'au trimes numai decât, cu condiția ca Eminescu să-i răspundă mai târziu în rate, din salariul său de profesor.

Doctoratul în filosofie, însă, Eminescu nu l-a luat niciodată. Intâi din cauză că era prea

conștiincios și nu credea că știe cât trebuie, pentru un doctorat, al doilea, fiindcă nu avea nici o încredere în noroc și în steaua lui. La 1 Septembrie 1874, Ministrul instrucțiunii îl numește director al bibliotecii din Iași. Astfel încheie Eminescu cei 5 ani de student. Avea aproape 25 de ani, și erau 17 ani de când plecase la învățătură.

Ce știa Eminescu în 1869, când se înscrie la facultatea filosofică din Viena? Nu învățase sistematic, fiindcă n'avusese parte de studii regulate, dar citise enorm și avea întinse cunoștințe în câteva materii predilecte. Era foarte tare în istoria universală și română, în literatura germană și indiană și apoi în filosofia budistă. Am văzut că în liceu Eminescu s'a poticnit, în deosebi din pricina limbilor clasice. Eminescu în anii săi de vagabondaj, s'a întors cu furie asupra acestui dușman și l-a domolit.

A învățat și latinește și ceva grecește. D-l T. V. Stefanelli ne spune că, în Viena, Eminescu cel ce rămăsese repetent la limba latină îi recita ode din Orațiu. În cei 6 ani de pribegie, poetul petrecuse multe nopți albe, adunând din sute de volume cultura pe care din nefericire școala regulată nu putuse să i-o dea Caragiale care îi face cunoștința în anul 1868

ne mărturisește cât era de citit și de cunoscător în literatura germană, în istoria universală, și în filosofie. Nu trebuie însă să exagerăm nici în prea mult nici în prea puțin cultura lui Eminescu, fie înainte de anii lui universitari fie după acești ani, Eminescu a avut o cultură imensă și variată, dar el nu a fost în nici o direcțiune, ceea ce numim un savant. Chiar din istoria Românilor s'a dovedit în chip neîndoelnic că Eminescu nu cunoștea lucrurile prea adânc.

La universitatea din Viena, Eminescu, ca auditor extraordinar, liber să-și aleagă studiile cum voia, audiază: filosofia practică, filosofia dreptului, economia politică, științele financiare și administrative, dreptul internațional, limbile romanice și chiar medicina legală. La universitatea din Berlin, Eminescu audiază: logica, istoria filosofiei, istoria Egiptului, principiile logice ale științelor experimentale, istoria nouă, dezvoltarea și critica filosofiei Hege-liene, etc., etc. Fără îndoială că o inteligență ca a lui Eminescu, chiar și fără obligația de a da examene, nu putea să treacă refractară, printre atâtea izvoare de lumină. Dar în primul loc Eminescu era un mare poet, adică o fantazie vijelioasă și o simțire etern îndure-

rată. Invățătura pe care i-o puneau înainte acele ilustre universități streine nu găseau capul rece și metodic al viitorului savant, ci lianele înflorite și țesute până la cer ale unui cuget de artist. Cum l'ar fi judecat pe Eminescu un coleg învățat sau unul dintre dascălii pe cari îi asculta? Probabil, cam în felul următor: „Aci (în Berlin) el nu urmă cursurile cu asiduitatea studenților care urmăresc diploma de doctor, ci se ocupă cu citiri care se potriveau mai bine cu natura lui visătoare și de boem, disprețuia munca universitară ca și pe învățatii ce lucrau în domeniul filologiei antice, fiindcă nu era pregătit a profita de asemenea prelegeri, și se mira cum un cap ca al lui Adolf Kirchhoff își pierde vremea cu critica și restabilirea textelor antice, fără să bănuiască că aceste lucrări, în aparență ingrate și fără strălucire, au reformat critica literară, cunoștința antichității și istoria omenirii. Drept vorbind, știința lui Eminescu era o știință de diletant, extrasă în mare parte din cărți de a doua sau chiar a treia mână. Citirea scriitorilor români vechi și a cronicarilor în mod fragmentar, a câtorva cărți de senzațiune sau a unor opere părăsite prin rafturile anticarilor, o cunoștință foarte superficială a limbei lati-

nești și aproape nulă a celei grecești, cu tot aerul ce-și da de a poseda aceste două limbi și literaturi, iată la ce se mărginea acea vastă cultură de care ne vorbesc unii din admiratorii lui și care făcea efect numai asupra unor diletanți ca și dânsul". (Anghel Demetrescu, în studiul *Mihail Eminescu*, pp. 378 și 379, din numărul Iulie, August, Septembrie 1903, al revistei *Literatură și Artă Română*). Această judecată este poate prea aspră, dar nu este nedreaptă. Gheorghe Panu, în interesantele lui amintiri dela *Junimea* din Iași, ne schițează un Eminescu intelectual și cărturar, care are multă înrudire cu al lui Anghel Demetrescu. Nu e nici o supărare. Eminescu n'a fost un om de știință, ci un artist de geniu.

Ocupația cea mai înaltă a lui Eminescu, zeița reveriilor și a orelor lui de muncă era poezia. Eminescu se îngropa în frunusețea visurilor urmărite pe hârtie și uita de lume și de el însuși. Tot ce-i trebuia erau: o cameră în care să fie numai el, nouri de fum de tutun și nenumărate cafele negre. În Viena locuia într'un rând în Dianagasse No. 8, într'o cameră cu colegii săi Samoil Isopescu și Iancu Cocinschi. Când acești tovarăși se înapoiau

seara acasă, odaia lor era un infern înăbușitor. Eminescu deabia se mai vedea de sub lumina lămpei, palid și dus pe ceia lume. Bieții băeți alergau întâi la ferestre și le deschideau. Așa a dus-o Eminescu cât a trăit. Ne-păsarea lui pentru ființa lui trupească și pentru împrejurările pământești în cari se găsea, în cele din urmă a fost scump plătită de poet.

Viața lui de student a fost destul de grea. Banii de acasă veniau foarte neregulat și Eminescu era nepractic și cheltuitor. Dar între studenți tot mai mergea. Nici acești camarazi n'aveau mai mulți bani și mai multă chibzuință. A fost, însă, amar de greu pentru poet, când a intrat în societate, sărac, necumpănit, neștiutor cum se ține banul în frâu și dornic de lumea aceasta și de desfătările ei ca un sultan detronat și aruncat în temniță.

Este o regiune superioară în sufletul lui Eminescu, care se luminează și se îmbracă în idei, definitiv, în acești ani de universitate ai poetului. Eminescu era un cugetător. De timpuriu, lumea aceasta—haotică, învăluitoare și indescifrabilă, pentru imensa majoritate a semenilor noștri—pentru adolescentul Eminescu începe să se unifice, sub imperiul unui sistem filosofic. La 18—19 ani, Eminescu în-

cerca pe lacătele misterioasei existențe cheile filosofiei budiste. În Viena Eminescu se adâncește în citirea filosofilor idealiști Kant și Schopenhauer. În deosebi, cartea: *Impătrita rădăcină a principiului rațiunii suficiente*, care este un fel de pronaos în templul filosofiei lui Schopenhauer, a încordat îndelung luarea aminte și cugetarea poetului Eminescu și-a dat lui Schopenhauer credința, convingerea și sufletul, cu mai multă patimă, cu mai mult irevocabil, decât Faust lui Mephistopheles!

Niciodată nu i-a trecut prin cap lui Eminescu că marele cugetător german a putut, măcar în parte, să se înșele. *Die Welt ist meine Vorstellung!* lumea este înfățișarea mea, reprezentarea mea. *Die Welt ist Wille!* lumea este clocotirea pătimașă, mincinoasă și infinită a unei forțe oarbe, a unei tensiuni absurde universale, a unui dor smintit de a fi, a *voinței* fără sens și fără sațiu pe care fiecare o simțim în noi ca ceva primordial, neastâmpărat și inexplicabil. Fiecare dintre noi constată în el, ca într-o fântână adâncă, sclipurind, voință și izvorând universală și monstruoasă putere a voinței. Și lumea întreagă, din căpriorii ei de stele, până în adâncul inimilor noastre, e o iluzie, o minciună; e halucinația produsă de

eterna sete de a fi—Lumea aceasta și cu înfățișarea ei, în mintea noastră, face unul și acelaș lucru, și dincolo de această înfățișare nu mai rămâne nimic decât voința. *Das Ding an sich*, lucrul în sine al lui Kant este Voința

Eminescu s'a cununat cu filosofia aceasta și a trăit toată viața lui sufletească, lucidă, în vălurile ei cernite. Să mai discutăm dacă filosofia aceasta l'a făcut pe Eminescu suflet trist și pesimist sau dacă, invers, cugetul lui a adoptat-o tocmai fiindcă i se potrivea mai bine—ar fi fără folos. Eminescu a fost un cugetător pesimist, iremediabil încredințat că viața aceasta e un rău și că mai bine ar fi să nu mai fie.

Când Eminescu a sfârșit cu viața de student, care oricum, a fost cea mai tihnită epocă din viața lui, și a intrat în mediul românesc din care eșise de multă vreme, lecțiile lui Schopenhauer i s'au părut și mai sfinte și mai adevărate. Din Cernăuți, din Viena și din Berlin, Eminescu cădea în Iași și București, într'un mediu tulbure și strident, într'o lume confuză și chinuită de durerile prefacerii.

Atunci sufletul lui Eminescu—împotriva convingerilor lui despre universală deșertăciune se simți arzând de focul patriotismului și Emi-

nescu vorbi în satirile și în articolele sale politice, ca un profet biblic. Astfel lângă Eminescu, filosoful budist, adeptul lui Schopenhauer, avem pe Eminescu tribunul, după cum în Biblie, lângă Eclesiastul, avem pe Isaia și pe Amos.

Iubirea fierbinte și fumegândă, pentru neam și pentru țară, este la Eminescu o însușire și mai fundamentală decât convingerile lui budiste. Cele dintâi vibrații poetice ale inimei lui Eminescu au fost pentru patrie (poeziile lui de începător); cea din urmă sguđuire a sufletului său a fost pentru neamul românesc și pentru cel mai mare dintre vechii lui eroi (*Dela Nistru pân'la Tisa...*) Eminescu student e patriotul decis și cald care se va da pe față, mai târziu, în viața lui de cetățean. Au contribuit, poate, la desvoltarea excesivă a sentimentului patriotic pe care îl găsim la Eminescu și multele lui drumuri printre românii de pretutindeni, dar mai ales din Ardeal și din Ungaria. N'am putut să descurcăm suficient căile lui pe acolo, dar este cert că el a umblat mult prin Transilvania, când singur, când cu trupele de teatru. Sunt spații goale, în anii lui de pribegie, unde poți să presupui că era în trupa Stefaniei Tardini, sau în trupa lui Pascali și

poate—cum zic unii—chiar în trupa lui Iancu Caragiale. În aceste călătorii obscure, Eminescu a învățat să iubească doina, suferințele răbdarea și trăinicia poporului român. Gh. Panu ne spune că obiceiurile, zicătorile, glumele, ori te miri ce din viața țăranului nostru îl înduioșau pe Eminescu până la lacrimi. Tot Gheorghe Panu ne-a păstrat unul din cele din urmă cuvinte luminoase ale lui Eminescu, dar spus în niște împrejurări cari îi dau ceva din freamătul nebuniei:

— Panule, știi tu că în lumea aceasta nu este nimic mai interesant decât istoria poporului nostru, trecutul lui, tot, tot, este un șir neîntrerupt de martiri. Ți-o spun ție fiindcă te-ai ocupat de istoria Românilor (*Amintiri*, pp. 333—334).

D-l T. V. Stefanelli are, în cartea sa, un capitol intitulat, „Eminescu cântăreț“, unde se arată că poetul era un pasionat cântăreț al doinei și al altor cântece bătrânești. Era un cântec—„Mai turnați-mi în pahare”—pe care Eminescu îl cânta cu un suprem tremollo sufletesc. „...par'că-l văd când l-a cântat întâiaș dată în prezența mea: cu capul ridicat, cu ochii scânteetori, în atitudine dramatică și coprins de un adânc sentiment, el intona cântecul:

*Mai turnați-mi în pahare,
Voiu să beau, căci sunt setos
Dară nu-mi umpleți paharul
Decât dela miez în jos.*

*Ca să-l împlu încă odată
Cu apă rece dela râu
Dela râu ce isvorăște
Din adânc, din pieptul meu.*

*Și să-l beau să sfârâiască,
Pân'ce-a fi din vin venin,
C'așa să-l beau mai cu dulce,
Să-mi alin durerea 'n sân.*

*Și de n'a pieri durerea,
Piară simțul, pier și eu
C'a trăi, jălind poporul
Nu-mi ajute Dumnezeu!*

„Era un fel de extaz când îl finea, vedeai ce adânc îl-impresiona acest cântec și din toată atitudinea sa te încredințai despre nemărginita iubire ce avea el pentru poporul său. Odată l'am întrebat cine e autorul acestui cântec și mi-a răspuns: — Ia un biet tânăr transilvănean, care avea durere de inimă

pentru nenorocitul său popor, am auzit că l'a compus, l-a cântat și a murit după ce-l cântase"!

Un episod măreț în viața de student a lui Eminescu este sărbătoarea dela M-rea Putna, din vara anului 1871. În biografia lui Eminescu, pe care vre-un biograf artist va scri-o în viitor sărbătoarea dela Putna va avea un capitol special. În stilul său modest și sobru, d-l T. V. Stefanelli a păstrat cu fidelitate, recunoștinței românești, împrejurările sărbătorii, faptele, atitudinea și gândurile lui Eminescu, din acele câteva zile vrednice de calendarul renașterii noastre naționale. Vorbele lui Eminescu, grăite între intimi, colo în chilia mănăstirii, la cafeaua de după masă, constituiesc o profeție, din an în an îndeplinită, dela 1871 până astăzi. Sărbătoarea dela Putna, din vara anului 1904, este o fiică a patriotismului și a prevederilor lui Eminescu. Inițiatorul tainic al prăznuirii dela 1871 este Eminescu. Cu o discrețiune fără pereche, poetul a răspândit între studenții români din Viena ideia româneștei sărbători, a îndemnat, a stăruit, a lucrat puternic la îndeplinire și a rămas în umbră toată vremea! N'a voit nici chiar să spună cine este autorul odei adânc

emoționate pe care el însuși a împărțit-o în foi în ziua de 15 August 1871. Și afară de d-l T. V. Stefanelli, nimeni nu și-a mai adus aminte de oda răspândită între pelerinii dela M-rea Putna! Această odă, în privința paternității căreia d-l Stefanelli astăzi are îndoele nu poate să fie decât de Eminescu. Deși poezia, în întregimea ei, este inconsistentă, cam ștefină și pare-că scrisă dintr'o dată și ne mai revăzută, sunt în ea umbre și adâncimi vrednice de Eminescu:

*Și strunile plesnite și harpa desfăcută
În salcia pletoasă, de care atârna
L'a Isterului râpe, acuma este mută,
Și cântul ei de aur nu pot a-l deștepta...*

E o legătură străvezie și superioară cu psalmul *La râul Babilonului...* În sălcii, în mijlocul lui, am spânzurat organele noastre... În felul acesta, numai Eminescu putea să înceapă. În celelalte strofe, toate 24, sunt unele ecouri și potriviri cu poeziile de mai nainte și de mai târziu ale lui Eminescu. Critica ar face un serviciu literaturii noastre și admiratorilor lui Eminescu dacă ar examina această poezie și ș'ar pronunța definitiv asupra dreptului ei de

a fi socotită ca o producție a lui Eminescu.

Astfel era Eminescu când intră deabinelea în țară, în vara anului 1874, poet din ce în ce mai cunoscut și mai apreciat, discipol al lui Schopenhauer, cu mintea, patriot fierbinte, cu **inima**.

Eminescu funcționar

(1874 — 1876)

D-l Ion Scurtu, autorul celor mai multe studii și monografii asupra vieții și operei lui Eminescu, într'un studiu în limba germană: *Mihail Eminescus Leben und Prosaschriften* zice că Eminescu se înapoiază dela studii și se stabilește definitiv în Iași în anul 1873. Studiul acesta e tipărit în 1904. Deși d-l Ion Scurtu și-a dat toate silințele să adune laolaltă tot ce se știa acum 10 ani asupra vieții lui Eminescu și deși multe din informațiile d-sale sunt și astăzi prețioase, totuși unele din ele s'au dovedit greșite, fiindcă isvoare nouă și martori noi au eșit la lumină de atunci încoace. Eminescu nu se stabilește în Iași în 1873, ci în anul 1874. Dar poate că Eminescu vine iar în țară după 26 Iulie 1873. Poate că

e de față, acasă, la înmormântarea lui Iorgu Eminovici la 29 Septembrie 1873.

Am menționat în capitolul precedent că Eminescu face cunoștință cu Veronica Micle în Viena în anul 1873. Această dată e primită de toți biografii lui Eminescu. Citind acum în urmă broșura „Cum a iubit Eminescu“ a d-lui Octav Minar, observ că împrejurările în cari s'au cunoscut cei doi poeți sunt date în vileag mai de mult. Atunci putem vorbi de ele în toată libertatea. În scrisoarea dela 20 August, 1879, Veronica amintește amicului iubit: „Cunoscându-te la Viena, modestia și mai ales darul de a povesti unele întâmplări din viața marilor gânditori m'a făcut să-ți port respect. Șase luni, cât am stat în capitala austriacă, mi s'au părut șase zile. Îți aduci aminte când te-am cunoscut pentru întâia oară la d-na Löwenbach, gazda mea, recomandat de Micle, care îți făcuse cunoștința tot din îndemnul meu!“ Este cert, prin urmare că s'au cunoscut în Viena, dar în ce an? Din Decembrie 1872 și până la finele lui Iulie 1873, Eminescu a stat în Berlin, audiind regulat cursurile universitare. Petrecut-a Eminescu a doua jumătate a anului 1873 — șase luni de zile! — în Viena, în apropierea Veronicăi Micle, sau

aceasta s'a întâmplat în anul 1872? Și dacă s'a întâmplat în 1872, de când trebuie să socotim cele șase luni de zile?

La 8 Aprilie 1872, Eminescu deabia se întremase, după boala-i de gălbinare. Apoi Eminescu vine în țară și petrece câtva timp la Ipotești. D-l I. Scurtu confirmă, indirect, amintirile lui Gh. Panu și ne spune că Eminescu, în 1872, a fost într'adevăr, în țară și a stat un timp la Ipotești, ca să se învioreze. Când au putut cei doi iubiți să se vadă în Viena, șase luni în șir?

Pe ziua de 1 Septembrie 1874 Eminescu este numit director al bibliotecii din Iași. El ocupă acest post până la 1 Iulie 1875. Pe această zi, este numit revizor școlar al județelor Iași și Vaslui și îndeplinește această sarcină până la 1 Iunie 1876, când este dat afară, fără nici o vorbă, de partidul național-liberal, venit atunci la cârma țării. Așa dar, Eminescu nu e funcționar nici doi ani întregi.

Eminescu rămâne într'o jalnică stare materială. Conștient de înalta sa valoare și mâhnit de nedreptatea pe care o îndura în țara sa, el scrie iubitei sale amice Veronica, la 8 Iunie 1876: „Rămas fără o poziție materială asigurată și purtând lovitura morală ca o rană care

nu se mai poate vindeca, voi fi nevoit să reiau toiagul pribegiei, neavând nici un scop, nici un ideal... O singură fericire ar renaște în sufletul meu, dacă aş putea să ascund nedreptatea. Posteritatea nu vreau să afle că am suferit de foame din cauza fraților mei". Ura politică, însă, și puterile întunericului sufletesc dimprejurul lui Eminescu erau să se arăte și mai monstruoase. La 16 Iulie 1876, Eminescu e dat în judecată în urma uneltirilor unui Petrino și Vizanti, sub cuvânt că ar fi furat cărți din biblioteca statului. Deabia în Decembrie 1877, Eminescu este recunoscut ca nevinovat și achitat. Unul dintre cei doi cari l'au acuzat pe Eminescu de hoție era—după ani de zile—să se încurce în numărarea banilor unei casierii și să ia, în grabă, drumul celor două Americi. Este o dreptate în cer și uneori îi place să se manifesteze limpede și nouă.

Și ca bibliotecar, și ca revizor școlar, Eminescu a fost pildă de activitate inteligentă și superior îndrumată. Lucrările lui, în ambele funcțiuni, mărturisesc despre felul luminos și personal cum înțelegea să-și facă datoria. Pe când era revizor școlar și anume în toamna anului 1875, are loc în viața lui Eminescu, epi-

sodul povestit de d-l T. V. Stefanelli, adică drumul la Cernăuți, cu un geamantan plin cu câteva sute de exemplare din broșura „Răpîpirea Bucovinei“. Se serba în Cernăuți de către guvernul imperial, o sută de ani dela smulgerea și încorporarea Bucovinei, odată cu inaugurarea universității, atunci creiată, *Francisc Iosif*. Eminescu este patriotul îndrăzneț care introduce tiptil, în Bucovina copilăriei lui, protestul românesc împotriva acestei nedreptăți de o sută de ani. Acest patriotism în faptă (nu în vorbe, căci de acela avem prea mult) nu putea să fie mai bine răsplătit decât cu asvârlirea poetului pe drumuri, după un an de zile.

Chiar dela stabilirea lui în Iași, iar din anul 1876 și mai mult, viața lui Eminescu ajunge din ce în ce mai încordată mai îmbulzită și mai împărțită. E ca un fluviu care, până aci, a curs printre țărături înalte, unul cu el însuși, și care acum, ajuns în locuri joase, se împărțește într'o rețea de șuvițe și se pierde într'un noian de dumbrăvi, formând nenumărate insule, oglindind maluri cu ierburi nedescurcate și cu flori uriașe, formând și acoperind mocirle fără fund, nutrind păsări grațioase iibelule, șerpi veninoși și alte vietăți imunde,

cari prosperează în chip firesc în preajma fluviilor mari —și la umbra personalității unui poet de geniu. Eminescu face parte dintr'o societate literară, care, în miezul ei, este și o tovărășie de oameni politici—deci, ședințe, lecturi, discuții, literatură tipărită, contestări, polemici, dușmăanii cari pornesc de sus de pe platformele literare și se rostogolesc până în răspântiile politice. Eminescu iubește pe o femeie tânără, frumoasă, poetă ea însăși, femeia unui profesor universitar, mai bătrân cu vreo 30 de ani decât soția lui—deci, gelozie, intrigi, scrisori anonime, zavistii și spionaj, Eminescu e poet mare, ridicat în slăvi de amicii lui, poftit în saloanele din Iași, ajuns la modă ca un articol de toaletă, bârfit și tăgăduit de protivnici, urmărit de dușmănia geloasă ori imbecilă, care se agăța de vorbele și de unele erori din poeziile lui, fără să înțeleagă că sub acest vocabular straniu, ținător, paradoxal, pulsează, largă și răpitoare, cea mai înaltă inspirație poetică din câte avusesem până aci... Mai rămânea ca nefericitul poet să fie vârat în ziaristică. Și Eminescu fu ziarist!

Eminescu ziarist

(1876 – 1883)

Anul 1876 e unul dintre cei mai triști ani din viața lui Eminescu. La 1 Iunie, e destituit din postul de revizor școlar. La 16 Iulie, dat în judecată. La 15 August, acelaș an 1876, Raluca Iminovici, mama lui Eminescu, moare, și este înmormântată la Ipotești. (Era în vârstă de 60 de ani) Insfârșit, poetul ajunge gazetar... Deocamdată și cu destulă greutate i se dădu locul de administrator, redactor și corector la foaia publicațiilor oficiale a Curței de apel din Iași, intitulată *Curierul de Iași*, cu salariul de una sută lei lunar, iar mai târziu cu una sută cincizeci lei. Din vara anului 1876 și până în toamna anului 1877, Eminescu administrează, scrie și corectează partea neoficială a „Curierului de Iași“. În 1877, toamna, Eminescu fu silit să plece dela această publicație, fiindcă

nu putu să primească nici una din următoarele două propuneri pe cari i le făcea un domn, Mircea, avocat, om practic și, se vede treaba, directorul tipografiei la care se tipărea „Curierul“. D-l Mircea avea nu știu ce slăbiciune pentru primarul de atunci al Iașilor, d-l Pastia. Un valoros organ politic, zis *Steaua României*, combătea pe d-l primar. Directorul tipografiei îi propune lui Eminescu: apără pe primar și n'o să-ți pară rău. Eminescu refuză cu naivitate, spunând: fiindcă nu-l cunosc pe d-l Pastia nici de bine, nici de rău, nu pot nici să-l apăr, nici să-l înjur. Atunci d-l Mircea, om experient și plin de sănătate, o ia altfel: Bine, frate, dacă nu poți să-l aperi, las' că-l apăr eu; da știi ce? să spunem lumii că d-ta ești autorul articolelor mele. Eminescu refuză și mai categoric. Nu vreau ca stilul d-tale să treacă drept al meu... Firește că bietul d-l Mircea, ne mai putând înțelege nimic din atitudinea lui Eminescu, l-a dat afară, sau Eminescu a trebuit să plece, ceea ce e cam tot una... Iși inaugurase rău noua lui meserie! Era semn vădit că nu se va procopsi nici la București, unde amicii săi politici îl cheamă în toamna anului 1877 și-l fac prim-redactor la ziarul *Timpul*.

Și aici, în București, Eminescu pășește cu

stângul. Incepuse războiul ruso-turc. Armata noastră trece Dunărea și Eminescu, uitând că e ziarist opoziționist, scrie un însuflețit articol, întru slava armelor române. Bietul poet și-a găsit beleaua cu unul dintre fruntașii partidului în opoziție!

Suntem în epoca de fier a vieții lui Eminescu. Șapte ani de zile Eminescu face gazetărie, devastează frumoasele grădini ale sufletului său—pentru coloanele unui ziar politic — se luptă cu sărăcia, cu datoriile, cu capriciile, cu trădările biete sale firi descumpănite, cu suferințele trupești, și împărțindu-și nopțile nedormite între poezie și scrisorile către Veronica Micle, cade într'o dimineață în ghiarele nebuniei. Orice am zice și orice am face, nu vom putea niciodată să gonim suspinul remușcării din inimele noastre: Nu s'a găsit în țara noastră, în anii 1877—1883, când s'au făcut atâtea averi mari, când din ogoarele României au eșit atâtea milioane și când atâtea mediocrități și nulități naționale se lăfăiau în slujbe de mii de franci, nu s'a găsit, pentru Eminescu, decât istovitorul post de redactor prim, unic și universal, la ziarul *Timpul!*

D-l A. Vlahuță ne-a lăsat o pagină amară asupra acestor triste zile ale lui Eminescu:

„Imi pun mâinile la ochi și trec repede peste acest șir de ani, în cari Eminescu și-a dat cea mai scumpă și mai nobilă parte din viața și inteligența lui,.. pentru o mizerabilă bucățică de pâine. Când veniau căldurile nesuferite ale verei, patronii dela „Timpul“ plecau toți la băi. Eminescu stătea neclintit în București mistuindu-se și luptând până la jertfă, pentru onoarea și triumful altora, soldat credincios și nefericit“. Intr’o scrisoare din 1882, Eminescu face Veronicăi Micle un sfâșietor tablou al vieții lui de salahor intelectual... „Folosul meu, după atâta muncă, e că sunt stricat cu toată lumea și că toată energia, dacă am avut-o vreo dată, și toată elasticitatea intelectuală s’a dus pe apa Sâmbetei. Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un viitor mai bun... Sunt istovit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc“...

Ce fel de ziarist a fost Eminescu? Ca în tot ce a făcut în viața lui, el a fost poet și iar poet. Era un visător și un inocent. El scria censura, ataca, imprecă, din toată inima lui, naivă și arzătoare. El credea în patriotism, în ideal, în viitorul neamului... și dăruia întregului său partid aceiași credință, aceiași sinceri-

tate. Eminescu nu era nici diplomat, nici subtil, nici bogat în rezervații mintale, nici precaut în polemicile lui, ca unul care, fiind ziarist cu luna, mâine-poimâine va trece, poate, în tabăra adversă și va svârli de acolo, înapoi, propriile lui săgeți. Eminescu era poet, era copil Ura și iubea în politică fără prefăcătorie și nu înțelegea de loc, deși fusese atâta timp sufler de trupă, histrionismul politic. El se consuma, scriind articole politice, cum se consuma, când scria poezii. De aceea atacurile lui sunt impetuoase, ca o șarjă de cavalerie. De aceea invectivele și blestemele lui țâșnesc ca din izvoarele psalmistului.

În acești ani de gazetar, Eminescu trăește romanul său, atât de discutat și atât de rău știut, cu poeta Veronica Micle. Dacă am cunoaște toate împrejurările și toate peripețiile acestei iubiri, am cunoaște pe omul Eminescu, în partea cea mai delicată a vieții lui. Aceste împrejurări și peripeții nu sunt, însă, până astăzi, prea bine cunoscute. Doi tineri publiciști dd. Baboianu și Minar, au găsit o parte din corespondența dintre Eminescu și Veronica Micle și fără ezitare au publicat-o. Numai tinerețea putea să aibă acest curaj. Niște oameni în vârstă ar fi judecat prea departe, ar fi șo-

văit și ar fi ținut scrisorile îngropate în sertar. Eu unul sunt mulțumit că scrisorile celor doi amanți poeți au căzut în mâinile unor cutezători. Dacă ar fi fost să cadă în mâna vreunui timid sau interesat, n'am ști astăzi nici atâta cât știm despre dureroasa legătură dintre Veronica Micle și Eminescu. Scrisorile acestea vreo 40 și mai bine, tipărite de d-l Octav Minar, sunt în majoritate ale Veronicăi către Eminescu. Dar ele trebuiesc interpretate cu o discretă luare aminte și puse la loc, zi cu zi, între împrejurările și întâmplările vieții celor doi iubiți.

DD. N. Baboianu și O. Minar au avut și un nobil interes sufletesc, ca să publice scrisorile gasite. Au voit să desvinovățească pe Veronica Micle și să arate tuturor că înduioșătoarea poetă fusese prigonită, detestată și calomniată, cu perseverență, de foarte mulți protivnici grațuiți și fără minte, dar și de câțiva interesați și veninoși. Intr'adevăr, memoria Veronicăi Micle a fost înneacă în bălăriile răutății omenești! Copilele poetei, Valeria și Virginia, au avut cuvânt să se plângă și să protesteze împotriva strigătoarei nedreptăți, pe care mulți, din neștiință, și câțiva din perfidie o făceau amintirei scumpei moarte. Răbdare, însă! ade-

vărul, oricât de amestecat și de prizonier, tinde către soare, către lumină, și încet-încet se liberează. Mărturisesc că eu însumi, într'o conferință rostită, acum în urmă, la *Ateneul Popular*, pe baza unor informații nu destul de controlate, am afirmat că Veronica Micle n'a iubit prea mult pe Eminescu și că iubirea ei a fost ușuratică și trecătoare. M'am înșelat! Veronica Micle a iubit pe Eminescu cu o iubire febrilă completă și nimicitoare, așa cum mai rar se vede pe pământ. Și dacă în pasionata ei iubire a fost vreo pată, vreo eclipsă, vreo trădare, au fost, scumpa poetă, din pricină că era atât de amețită de sentimentul ei, atât de amărâtă și de desnădăjduită, în cât nu mai știa ce face. Atunci când vom putea să ridicăm, cu răceala solemnă a chirurgului, giulgiul alb care acopere intimitățile iubirei celor doi, atunci Veronica Micle va fi, pentru toată lumea iubita eroică, sublimă! Cel ce a iubit mai puțin a fost Eminescu. Era fatal, era firesc. El este acela care scrie rar, are tăceri omorâtoare și cauze vinovate în tăcerea lui, el este acela care se recunoaște singur vinovat și își cere iertare. Veronica Micle face onoare sexului ei. A fost una din foarte puți-

nele femei cari au putut să înțeleagă pe un poet și să-l iubească fără să-l tortureze.

Câtă vreme Veronica a rămas dorită și neajunsă, la ea între oglinzi, în grădina cu liliac, în amurgul serilor de Mai, în pervazul dorințelor și al reveriei: atâta vreme, Eminescu a iubit-o, a idolatrat-o, a cântat-o, cu acest sentiment torențial, capricios și variabil, aci plin de lacrimi, aci evaporat, cu acest sentiment amoros de el însuși ca Narcis, copilăros și strălucit, care este iubirea de poet. Sărmana Veronică înțelegea adânc, cu inima, iubirea aceasta și presimțea, fără greșală, soarta și viitorul. În seara de 2 Septembrie 1879, la 27 de zile după moartea lui Ștefan Micu, Veronica în rochie de doliu, citea poezia *Atât de fragedă*, apărută atunci în „Convorbiri Literare“.

*Atât de fragedă, te-asemeni
Cu floarea albă de cireș,
Și ca un înger dintre oameni
În calea vieții mele eși.*

*Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior
Și dela creștet până'n poale
Plutești ca visul de ușor....*

*Și o să-mi rășai ca o icoană
A pururi verginii Marii,
Pe fruntea ta purtând coroană—
Unde te duci? când o să vii?*

Era ea, această fermecătoare icoană, din catedrala, plină cu făcliile dorului, a inimei poetului! Era ea, dar nu-i venea să creadă și nu credea de loc! Un sentiment nou, ne mai încercat până atunci, gelozia, se amesteca, perfid și dureros, în sufletu-i robit de admirație: „Scriindu-ți, plâng lacrimi de durere, durere nouă și necunoscută mie până acum, și care, poate, e cu atâta mai amară, cu cât îmi vine într'o stare destul de tristă“. Durerea aceasta, era, însă, un presentiment.... Peste trei zile cea „atât de fragedă“ era să fie într'adevăr o altă femeie, adică Veronica Micle cea din iconostas, întâia Veronică!

„Astăzi sunt pline două luni—fi scria lui Eminescu, la 5 Noembrie 1879—de când am îndeplinit un vis, visat atâta timp, un dor purtat cu atâta amar și suferință; nu știu dacă pentru tine nu a dispărut tot farmecul închipuit de bogata ta fantazie, după ce realitatea lucrurilor a înlocuit zborul imaginației...“

Imi e cu neputință să urmăresc și să folosesc

tot ceea ce putem înțelege și folosi din cele 40 și câteva de scrisori pe cari le avem astăzi la îndemână. Câteva date, câteva fapte, câteva secrete dureroase, câteva siluete iubite sau detestate, acestea din urmă în lumina galbenă a geloziei, și un fenomen constant: Eminescu scrie foarte rar sau deloc și iubita lui se topește de dragoste și de așteptare. La 13 Ianuarie 1880—Veronica e în Iași, Eminescu în București—ea îi scrie: „Imi ești drag, câine ce ești!“ La 30 Ianuarie, Veronica, exasperată, amenință cu ruptura. În Februarie 1880 și apoi mai tot anul raporturile dintre ei sunt rupte. La 1 Septembrie 1881, Veronica își cere înapoi corespondența. În Decembrie 1881, iubii se împacă. Vin, după aceea, în 1882 scrisori impaciente și pline de speranța unei apropiate conviețuiri... O piață rea, nu știu ce „arhicanalie“ trece ca un șarpe prin scrisorile lor. În Martie 1882 Veronica primește o scrisoare dela Eminescu și îi răspunde: „Pe scrisoarea ta am văzut urme de lacrimi, de ce ai plâns, când eu te iubesc?..“ În ziua de 29 Mai, 1882 Eminescu ațipește și visează „că un tânăr cu mustățile subțiri și negre ședea în colțul unei sofale verzi“ și o săruta pe Vero-

nica... Și apoi o scrisoare a Veronicăi, din 7 Octombrie 1882:

„Domnul meu, citește-mă că am să mor!... voi muri în ziua de 27 Octombrie, când pentru prima oară, într'o casă mică și modestă ți-am dat dovadă despre iubirea mea, vor fi tocmai patru ani în acea zi...” Zile amare după altele atât de dulci, mărturisiri și impuțări sfâșietoare, zgură și cenușă din focul imensului și nenorocitului lor amor!

În ultimii câți-va ani, mai înainte de a se bolnăvi, Eminescu locuia subț acelaș acoperiș cu d-l I. Slavici, având la d-sa odae cu chirie. Din ce în ce mai mult nefericitul poet scădea și se degrada. Furtuna rea se aduna în sufletu-i și trăsnetul nu putea să întârzieze. Trăia dezordonat, pierdea nopțile, mânca și bea prea mult și uita cu totul de sfaturile, de iubirea și de lacrimile Veronicăi. „În 1883, 5 Iunie, avu loc, la Iași, inaugurarea statuiei lui Ștefan cel Mare, unde fu trimis și el ca corespondent al ziarului *Timpul* (N. Petrașcu) Cu acest prilej, Eminescu scrise zguduitoarea-i „Doină” și, în ajunul festivității, o citi amicilor săi dela „Junimea”. A doua zi însă „în loc de a asista la sărbătoare unde se îngrămădea toată lumea, unii cu discursuri, alții

cu versuri—Eminescu se retrăsese în una din cârciumile vechei capitale și sta singur, nevăzut și necunoscut de nimeni, cu un pahar de vin dinainte“. (N. Petrașcu. *M. Eminescu*, pag. 22).

În ziua de 28 Iunie 1883, Eminescu e răpus de nebunie și internat într'un ospiciu.

Eminescu bolnav

(1883—1889)

„D-l Mihail Eminescu, redactorul ziarului „Timpul“ a înnebunit. D-l Paleologu va lua direcțiunea sus zisului ziar...” Atât au spus ziarele din țară despre nenorocirea ce isbea pe marele poet. S'a găsit, însă, un ziar, *Dacia Viitoare* (apărea în Bruxelles, sub direcțiunea a doi socialiști, dd. V. G. Morțun și Const. Mille) care a făcut acest comentar profetic:

„Și cu toate acestea, acest om, în care se pomenește numai jurnalistul, e poetul cel mai poet al României. Alexandri, cât de Alexandri și mare bard latin, va fi doborât fără doar și poate în stima generațiilor viitoare — dacă limba românească se va mai vorbi—de acest *jurnalist*“.

Acești ultimi șase ani din viața lui Eminescu sunt un lung spital trupesc și sufletesc. Vinde-

care a poetului, după prima izbucnire a nebuniei, e numai relativă. Atmosfera lui sufletească rămâne apăsătoare și închisă, până la mormânt și dacă Eminescu a mai scris și după anul 1883, și încă lucruri geniale, tot ce a scris, după dezastru, seamănă cu acele amurguri surprinzătoare, din zilele ploioase, cari irump deodată trandafirii și triste, sub bolțile de plumb.

Eminescu stă în București, în ospiciul doctorului Șuțu, până la sfârșitul lui Octombrie. Prin stăruințele și contribuțiile amicilor poetului—d-l Maiorescu a fost totdeauna în fruntea lor—el este trimis la Döbling, lângă Viena, în institutul doctorilor Leidesdorf și Obersteiner. Insoțitorul și paznicul lui Eminescu fu amicul devotat A. Chibici Râvneanu. În institutul din Döbling Eminescu intră la 2/14 Noembrie 1883. Nefericitul poet își reveni în fire destul de curând, fiindcă la 12/24 Ianuarie 1884, îi scrise lui Chibici o clară și jalnică scrisoare.

După o lună de zile, adică prin Februarie, medicii institutului fură de părere că poetul ar trebui să facă o călătorie, de pildă prin Italia. Amicii din țară și în deosebi d-l Maiorescu, care primea relațiuni săptămânale asu-

pra stărei lui Eminescu, trimit, în acest scop pe Chibici, la Viena. Dar cu mare greutate izbuti Chibici-Râvneanu să înduplece pe Eminescu ca să meargă în Italia. Nenorocitul poet avea dreptate. Italia îi trebuia lui acum! D-l Ion Scurtu (pag. 309, din studiul său publicat în *Zehnter Jahresbericht des Institus für Rumänische Sprache*) vorbește astfel despre călătoria lui Eminescu:

„Dar cât de tristă fu această călătorie! În această țară minunată, acolo unde Goethe și atâtea alte suflete de artiști au petrecut epoca cea mai fericită a vieții lor și au avut parte de impresiuni neuitate, pentru creațiunea viitoare; acolo bietul nostru poet rămase rece și îngropat în sine, strein strălucitelor minuni ale Italiei, nefermecat de nici una, neatins de nici una. Fiind că spiritul lui era învăluit de nouri tulburi și puterea lui de a simți incapabilă și tocită!“

Emoțiunea d-lui I. Scurtu e frumoasă, însă de prisos. Pentru poeții și artiștii români, așa ceva e normal. Scriitorii și artiștii noștri se duc în străinătate când au intrat în anul morții. Trebuie să fii ofticos în gradul al treilea neurastenic vecin cu nebunia, dacă nu chiar nebun, ori să ai nevoie de vreo operație urgentă

ca să vezi Elveția, Italia, sau marile capitale din Occident.

Din Veneția, Eminescu fuge în toată graba. N'o mai cunoștea, n'o mai înțelegea! Pe când Eminescu era în Florența, cu amicul său Chibici-Râvneanu, Nicolae Eminovici, fratele poetului, se sinucide la Ipotești, în ziua de 9 Martie 1884. La 17 Martie cei doi amici pleacă din Florența spre Viena și poate erau încă pe drum când bătrânul Gheorghe Iminovici își dă la Ipotești—19 Martie 1884—obștescul sfârșit.

Dela Viena, Eminescu vine în țară și anume la Iași, unde amicii îl așezară deocamdată, spre finele lui Martie, sub acelaș acoperiș cu d-l Miron Pompiliu. La 20 Octombrie 1884, Eminescu scrie, din Iași, lui Chibici, că domiciliază la otelul „România“, că suplinește, la la școala comercială, o catedră de geografie și de statistică și că este subdirector la biblioteca centrală. Intr'adevăr, pe ziua de 2 Septembrie 1884 fusese numit acolo subdirector. Dacă sufletește, putem zice că poetul era restabilit, trupește suferea îngrozitor. Drumurile prea multe din tinerețe-i, vreo răceală de pe atunci, sau efectul virusului care era în el îi provoacă violente erupțiuni, pe picioare. De aceea în vara

anului 1885, îl găsim pe Eminescu la Liman, lângă Odesa, unde face o cură de băi de nomol. Dar bietul poet începe să decadă sufletește. La 14 Mai 1886, d-l Miron Pompiliu scrie d-lui Maiorescu o foarte tristă scrisoare. (Vezi *Câteva date asupra lui Eminescu*, „Convorbiri Literare“, Noembrie 1906): Eminescu cere parale dela toată lumea, pocnește cu bastonul în zidurile și zaplazurile de pe la case, se culcă la teatru pe banchetă, se leagă de femei, pe stradă, nu mai are nici o grijă de bibliotecă...

La 9 Iunie 1886, Eminescu se întunecă a doua oară. În vara acestui an, Iulie și Septembrie, nefericitul om de geniu face hidroterapie, la băile Repedea, din județul Iași. La 6 Noembrie 1886, Eminescu fu cercetat, în arestul preventiv al despărțirii I „în urma rechizițiunii d-lui Prim-Procuror, din 5 Noembrie“ de către doctorii Juliano și Bogdan, cari constatară că poetul suferă de alienație mintală „cu accese acute produse probabil de gome sifilitice la creier și exacerbate prin alcoolism“ și declarară prin proces verbal, că „starea lui e periculoasă atât pentru societate cât și pentru el însuși și este neapărată nevoie de a fi internat în o casă specială...”

La 9 Noembrie 1886, Eminescu fu internat în fostul spital de nebuni dela M-rea Neamțu-acolo unde astăzi petrec vara coloniile școlare. Ca o bestie sângeroasă și perfidă care se joacă îndelung cu victima, până s'o sugrume, nebunia îl slăbește încă odată. Eminescu se simte iar om întreg, e liber să se plimbe prin potecile așternute cu frunzele căzute astă toamnă și își aduce aminte cu nespusă duiosie de Veronica Micle și de iubirea ei.

La 10 Aprilie 1887, Eminescu iese, zice-se vindecat, din ospiciul dela M-rea Neamțu și se duce la Botoșani, lângă soră-sa Enrieta. Dintre toți copiii soților Iminovici mai rămăsese un băiat și două fete: Matei Eminescu care era oștean, Aglae care se recăsătorise în Austria, după o primă căsătorie numai de vreo 2 ani și Enrieta care era aproape oloagă. Lângă această soră Eminescu vine să-și petreacă tristele zile ce-i mai rămăsese de trăit. Enrieta îl îngrijește cu mare devotament. Priveștească acestor doi frați, geniul în decadentă și iubirea frățească bolnavă și neputincioasă, viețuind laolaltă și alinându-și reciproc suferințele completează cu o notă shakespeariană viața lui Eminescu.

La 14 Iulie 1887, Eminescu fu examinat în

Iași, cu deamănuntul de către mai mulți medici. (I. Scurtu) Ei opinară că Eminescu trebuie trimis la Hall, lângă Viena, după ce, prealabil, câteva celebrități medicale vieneze îl vor fi văzut încă odată. Doctorandul Grigore Focșa îl însoțește pe poet până la Viena și acolo specialiștii Dr. Neumann, Dr. Nothnagel și Dr. Meinert îl cercetează și declară că nebunia lui Eminescu provine dintr'oa boală venerică și că nu mai e nădejde de scăpare (I. Scurtu). Totuși Eminescu face, în vara acestui an 1887, o cură la Hall, după care se simți ceva mai bine, dar foarte scurtă vreme, căci în Septembrie, revenind în Botoșani, îi fu iar rău.

În Octombrie și Noembrie se mai liniștește. La 10 Noembrie, Eminescu scrie o scrisoare d-lui V. G. Morțun. Iarna întreagă, Eminescu merse par'că spre îndreptare; începu să citească, să-și revadă poeziile și să se mai ocupe de bietele lui treburi materiale. La 14/26 Martie 1888, scrie unui editor o scrisoare de afaceri. În cartea d-lui Octav Minar, „Cum a iubit Eminescu“, pag. 84, citim următoarea scrisoare, a cărei dată însă (1888 Decembrie) trebuie să fie greșită.

„Dragă Veronică, uită totul. Nenorocirea

care m'a lovit e destulă pedeapsă că n'am voit să te ascult. Ce viață dezordonată am dus; toate sfaturile tale erau așa de sincere, așa de bune, așa de drepte, încât dacă îndeplineam o parte din ele, azi n'aș zăcea pe patul de suferinți. Amintindu-mi de bunătatea inimei tale, simt remușcări de faptele din trecut. Ar fi o zi de sărbătoare, ar fi o mare plăcere ca să vii la Botoșani, să mă vezi unde sunt bolnav și din minut în minut îmi aștept sfârșitul, căci pentru societate sunt de mult mort.

Imbrățișeri prietenești

Eminescu

Scrisoarea aceasta, poate cea din urmă pe care o scrie Eminescu iubitei sale, e un testamentiu suprem, e o recunoaștere, mai presus de orice contestare, a dragostei nețărmurite și pline de devotament pe care Veronica Micle i-o purtase nefericitului poet. Veronica vine într'adevăr la Botoșani în Aprilie 1888. În aceeași lună, Eminescu, poate îndemnat de amica lui, pleacă la București. Și în capitala frivolă, plină de petreceri, de zgomot și de nepăsare, Eminescu apare încă odată, de data aceasta umbra celui ce scrisese mai înainte aci, poeziile lui cele mai frumoase.

Dintru început, se păru că Eminescu s'a

restabilit. Intr'o seară de toamnă, în acest an, 1888, fu mare sărbătoare în salonul d-lui Maiorescu. Eminescu citi, cu glasul lui profund și melancolic, o producție nouă. Asistența fu impresionată până la lacrimi. Dar totul fu numai speranță deșartă și amăgire! Erau ultimele pâlپări ale focului care se stinge. La începutul anului 1889, nebunia își reluă prada în stăpânire. În Martie, Eminescu e complet nebun. Dus încă odată în ospiciul d-rului Șuțu, el se chină aci mai multe luni, până când, în sfârșit Dumnezeu se îndură de el. În ziua de Joi, 15 Iunie 1889, un nebun din ospiciu și sparse capul și îl omorî. A doua zi, 16 Iunie, se făcu a autopsia cadavrului. A treia zi, 17 Iunie, Eminescu fu așezat să doarmă somnul vecinicii.

În acelaș an, muriră și cele două femei, a căror amintire va fi deapururi legată de numele lui Eminescu, Veronica, la 4 August, în M-rea Văratec, iar Enrieta, la 14 Octombrie, în Botoșani.

* * *

Au trecut de atunci 25 de ani. Eram copii; poate nici nu auzisem de numele lui Eminescu. Din an în an, inspirația lui suavă a cucerit

simțirea lumii românești. Iată, însă, câtă jale cât amar, au fost în viața celui care a fermecat adolescența noastră! Este un anume bles-tem pământesc ca supremul dar al poeziei să nu fie dăruit din ceruri decât cu prețul unor dureri necunoscute celor mulți. Omul cel mai nenorocit care a trăit între noi, în jumătatea a doua a veacului XIX, a fost și cel mai mare artist al nostru!

Acum când doarme dus, acum când ne trudem să scoatem „de pe galbenele file“ datele și împrejurările truditei lui vieți, ceea ce ne impresionează și ne impune mai mult este imensul său patriotism. În privința aceasta, Eminescu trebuie pus alături cu cei mai mari, cu cei mai sfinți patrioți ai noștri!

Și ne rămâne o datorie sacră de împlinit față cu memoria și cu cenușa genialului poet. Atunci când țărmul Mărei Negre, dela gurile Dunării și până la Ecrene, va fi puternic consolidat, cu populație românească, atunci când vom fi ajuns să ferecăm coasta vechiului Euxin în aur și în oțel—subt ciocanele forței noastre comerciale și militare—atunci, lângă țărmul mării, într'un parc de brazi, să ridicăm un grandios mauzoleu marelui poet!

Vom îndeplini astfel dorul lui cel din urmă:

*Vor arde 'n preajma mea
Luminile'n dealuri,
Izbind s'or frământa
Eternele valuri.*

Și vom așeza în hotarul țării și al limbei românești, pe țărmul Mărei Negre, ca pe un sfânt palladiu, amintirea și cenușa celui ce a cântat atât de dulce în limba românească și a iubit cu atâta foc poporul nostru!

C O P R I N S U L

Cuvânt introductiv	pag. 5
Diferite epoci în viața lui	„ 15
Eminescu mic copil	„ 16
„ școlar	„ 24
„ hoinar	„ 33
„ student	„ 59
„ funcționar	„ 81
„ ziarist	„ 87
„ bolnav	„ 99

BIBLIOTECA „ROMÂNII CELEBRI“

- No. 1.— *Aurel Vlaicu* de I. Irimescu-Cândești.
» 2.— *M. Eminescu* de G. Galaction.
-

BIBLIOTECA „FLACARA“

- No. 1 și 2.— **Detlef Stern**: *Bulgaria sângerândă*.
» 3. - — **Honoré de Balzac**: *O afacere întunecoasă*.
» 4-5-6.— **Rodolphe Bringer**: *Spionii lui Napoleon*.
» 7-8-9.— **H. G. Wells**: *Primii oameni în Lună*.
» 10. — **Victor Eftimiu**: *În temnițele Stambulului*.
» 11. — **Onolô Watana**: *Privighetoarea Japoneză*.
» 12. **Edmond Rostand**. *Romanțioșii*.
» 13. **Victor Eftimiu**. «*Ave Maria*».
» 14. **A. de Herz**. *Păiajenul*.

Prețul unui exemplar 40 bani. Dublu 60 bani.
Triplu 80 bani.

BIBLIOTECA ISTORICĂ

Au apărut până acum în Bibliotecă Istorică:

- No. 1: *Furiile Amourului*, Elena de Racovță.
" 2: *Amintirile lui Napoleon*.
" 3: *De pe tron pe eșafod*.
" 4: *O dramă sub Napoleon*, Conan Doyle.
" 5: *Tragedia dela Mayerling*.
" 6: *Impărăteasa Elisabeta*.
" 7: *Amintirile unui fost prefect din timpul răscoalelor*.
" 8: *Domnia și detronarea lui Cuza-Vodă*.
" 9: *Eroii Unirii: Jertfa lui C. Negri*.
" 10: *Iubirile lui Napoleon*.
" 11: *O curtezană pe tron*.
" 12: *Marchiza de Pompadour*.
" 13: *Napoleon în Rusia*.
" 14: *Memoriile D-nei Steinheil*.
" 15: *Don Juan Rege*.
" 16: *Crimele teroarei*.
" 17: *"Puiul Vulturului"*, prelucrată de D. Iacobescu.
" 18: *Campania în Bulgaria*, C. Paul și A. Marcu.
" 19: *Enric IV*, prelucrare de T. G. Lăzărescu
" 20: *Napoleon la Sft. Elena*.

Apărut: 15 iunie 2019

[C.D. Zeletin] ...m-a surprins
prin întinderea intereselor lui
literare și prin netăgăduita
siguranță în stăpânirea versului
clasic.

Tudor Vianu

Cuvânt înainte
la MICHELANGELO, *Sonete*,
în românește de
C. D. Zeletin,
ELU, 1964

ISBN 978-606-573-169-1

ISBN 978-606-573-808-9

<https://biblioteca-digitala.ro>